

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Anna Urbanovská

Spiritualita v literatuře pro děti a mládež

Olomouc 2024

vedoucí práce: Mgr. Milan Mašát, Ph.D., MBA

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze s pomocí řádně citovaných zdrojů a uvedené literatury, a to pod vedením Mgr. Milana Mašáta, Ph.D., MBA

V Olomouci dne 17. 4. 2024

Podpis

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu práce Mgr. Milanu Mašátovi, Ph.D., MBA, za jeho trpělivost, vstřícnost a cenné rady, které mi během vytváření mé diplomové práce dával. A v neposlední řadě děkuji rodině a přátelům za podporu během celého mého studia.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Anna Urbanovská
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Milan Mašát, Ph.D., MBA
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Spiritualita v literatuře pro děti a mládež
Název práce v angličtině:	Spirituality in literature for children and youth
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá spiritualitou v literatuře pro děti a mládež. Cílem práce je definovat pojem spiritualita, analyzovat knihy se spirituálními prvky a vytvořit vhodné pracovní listy do literárních hodin českého jazyka.
Klíčová slova	Spiritualita, Bůh, náboženství, víra, děti, mládež, literatura, výchova, knihy, pracovní list,
Anotace v angličtině:	The diploma thesis deals with spirituality in literature for children and youth. The aim is to define the concept of spirituality, analyse chosen books and create suitable worksheets for Czech language literary lessons.
Klíčová slova v angličtině:	Spirituality, God, religion, faith, children, youth, literature, upbringing, books, worksheet,
Rozsah práce:	81 stran
Jazyk práce:	Český

Obsah

Úvod	6
1. Pojem spiritualita	8
2. Historie spirituality	15
2. 1. Ženská spiritualita	20
3. Spiritualita a psychologie	27
4. Spiritualita v literatuře pro děti a mládež	34
4. 1. Spiritualita ve výchově	36
5. Analýza vybraných děl	40
5.1. Letopisy Narnie: Lev, čarodějnice a skříň	40
5.2. Cha cha chá, zasmál se Mordechaj	43
5.3. Pan Ibrahim a květy koránu	45
5.4. Panda a dráček	48
5.5. Pane Bůh, tady Anna	50
5.6. Zakázaná zóna: duchové	53
Závěr	57
Seznam použité literatury	58
Přílohy	62

Úvod

Tato diplomová práce je zaměřena na spiritualitu v literatuře pro děti a mládež. Cílem je definovat pojem spiritualita, analyzovat díla se spirituální tematikou a vytvořit vhodné pracovní listy do literárních hodin českého jazyka. V teoretické části se soustředíme na pojem spiritualita a objasňujeme význam, který v sobě v současnosti nese. V další kapitole navážeme historií spirituality, která se v průběhu věků neustále proměňovala. Samostatná kapitola je věnovaná také ženské spiritualitě, protože v sobě zahrnuje jiné prvky než spiritualita mužská. Výrazný přesah má spiritualita také do psychologie. Formuje myšlení, jednání, působí na naše emoce a pomáhá nám objevovat naše pravé Já. Následující kapitola se věnuje spirituální literatuře pro děti a mládež. Zaměříme se na hledání textů v čítankách pro druhý stupeň základních škol, ve kterých se objevují texty s prvky spirituality a doporučíme další zajímavá spirituální díla pro děti a mládež. V závěrečné kapitole se zaměříme na spiritualitu ve výchově. Nejdůležitějším formovacím prvkem jsou především rodiče, ale jako učitelé, kteří se pohybují ve výchovně vzdělávacím procesu, máme možnost žákům ukázat různé cesty a přístupy k transcendentnu, se kterými se mohou ztotožnit nebo se jimi mohou nechat inspirovat.

Praktická část je věnována knihám, které v sobě nesou prvky spirituality. Jedná se o knihy, které se vztahují ke křesťanství, buddhismu, judaismu a islámu. Konkrétně se zaměřujeme na knihy *Letopisy Narnie: Lev, čarodějnice a skříň*, *Cha ch chá, zasmál se Mordechaj*, *Pan Ibrahim a květy koránu*, *Panda a dráček*, *Pane Bůh, tady Anna* a *Zakázaná zóna: duchové*. Každá z nich popisuje jiný pohled na člověka a Boha. Popis u každé knihy se zaměřuje na krátké shrnutí děje, nejvýraznější prvky spirituality a zahrnuje metodickou příručku k pracovnímu listu. V příloze jsou k diplomové práci připojeny pracovní listy, které jsou zaměřené na rozvoj spirituality dětí a mládeže a zároveň využívají metody, které rozvíjí čtenářskou gramotnost. Nejvýraznější metodou je rozhovor a diskuse s žáky na daná témata. Žáci se učí formulovat a vyjadřovat své myšlenky a pocity. Přemýšlejí o svém životě, o sobě samém, o jejich vztahu k víře a vztahu k druhým lidem. Zároveň je vedeme k tomu, aby respektovali odlišná vyznání, se kterými se mohou setkat ve svém životě při sociálních interakcích s ostatními lidmi.

Spiritualita je zkoumání sebe samého a našich vztahů s ostatními lidmi. Skrze spiritualitu můžeme poznat sami sebe, dokážeme si uvědomit naše hodnoty a objevujeme, jakou roli hrajeme nejen ve vlastním životě, ale také v životě našich bližních. Spiritualita dává našemu životu smysl, probouzí v nás sílu a přináší do života naději, že každý

z nás je na tomto světě z určitého důvodu. Zároveň znamená spiritualita svobodu. Máme svobodnou volbu vybrat si, co je pro nás nejlepší a sami se rozhodneme, čemu chceme věřit. Můžeme si vybrat z nejrůznějších spirituálních cest, které nám současnost nabízí. V životě se chce každý člověk cítit milovaný a bezpodmínečně přijatý. Těchto pocitů můžeme dosáhnout také za pomoci spirituality, a to konkrétně vírou v Boha, dobro, vesmír, vědu nebo vírou v druhého člověka. Záleží jen na nás. Úvod k diplomové práci bychom zakončili citátem, nad kterým se může každý individuálně zamyslet, interpretovat si ho a za slovo Bůh si dosadit to, v co sám věří: *„Věřím ve slunce, i když nesvítí. Věřím v lásku, i když ji necítím. Věřím v Boha, i když mlčí.“*

1. Pojem spiritualita

V první kapitole definujeme pojem spiritualita. Jedná se o široký a složitý pojem, který v sobě zahrnuje obrovskou škálu interpretací. Při studiu odborné literatury se setkáme s vysokým množstvím definic a výkladů, které jsou velmi různorodé a můžeme říct, že ne ve všech definicích najdeme shodu.¹ Záleží na tom, z jakého úhlu pohledu se na spiritualitu díváme. Co se týče jedné z obecných definic, tak spiritualitou je nazvána víra v božský princip zakládající náš lidský svět a všechny její projevy. Víra v božský princip však nemusí být nutně spojována s vyznáváním určitého náboženství, ale dnes již může mít nejrůznější podoby, které s náboženstvím nemají nic společného.²

Když se podíváme na jiné vysvětlení tohoto pojmu, které pochází ze 17. století, tak se pojem spiritualita používal jako synonymum pro vnitřní život. Jedná se o uvědomění si, že existuje svět ducha, který nás udivuje svým tajemstvím a zároveň nás velmi přitahuje. V teologii trvalo delší dobu, než se pojem spiritualita stal platným v křesťanských kruzích. Kdysi byla spiritualita považována za čistě náboženský pojem, ale dnes slovo zastupuje škálu lidských hodnot, které nevycházejí z tradice víry. Mnoho humanitárních organizací nebo firem přidává pojem spiritualita do svých vizí a zaměřuje se na spiritualitu pracovníků, která má vést k harmonickému fungování na pracovišti a udržování dobrých vztahů mezi kolegy.³ Zde se poněkud odkláníme od víry v božský princip a od vnitřního života. Tím se dostáváme k určité nejednoznačnosti. Spiritualita začíná nabývat různých významů a bývá dnes spojována a mnohdy i zaměňována s několika dalšími pojmy jako jsou náboženství, svatost, zbožnost, niternost, mystika či sjednocení s Bohem. Další nejasnosti mohou způsobovat také ostatní aspekty. Zde bychom mohli zařadit modely, kterých se spiritualita dotýká v odlišném měřítku. Jedná se o životní stavy a jejich specifikace, různé skupiny osob a jejich prameny a v neposlední řadě také hlediska časové a zeměpisné. Spiritualita tedy není stálá, ale bez ustání se proměňuje. V současnosti se spiritualita stala módní a jak již uvádíme výše, můžeme ji dát do souvislosti s různými skutečnostmi, které by v minulosti s tímto pojmem nebyly nikdy použity, např. spiritualita sportu či spiritualita volného času.

¹ DE FIORES, GOFFI, *Slovník spirituality*, 1999, s. 906

² STEHLÍK, BABYRÁDOVÁ, HAVLÍČEK, *Spiritualita: fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců : sborník transdisciplinárních esejů s mezinárodní účastí.*, 2006, s. 23

³ O'LEARY, *Čím dál větší Bůh: zkoumání ignaciánské spirituality*, 2020, s. 13–14

Zaměříme-li se na samotné slovo spiritualita, tak zjistíme, že je odvozeno od latinského *spiritus*. Zároveň je podstatné jméno *spiritus* odvozeno od latinského slovesa *spirare*, což v překladu znamená „dýchat“ a právě z tohoto slova odvozujeme překlad slova *spiritus* jako „dech“ nebo „duch“⁴.

Zde se nám otevírají tři možná pojetí slova duch. Jako první máme slovo v platonském nebo novoplatonském významu. Platón výrazně odlišuje duši od těla. V díle *Faidón*, nazvaném také jako *spis o duši*, popisuje člověka jako spojení duše a těla. Z toho vyplývá, že tělo a duše žijí odděleně. Tělo zemře, duše také, ale duše se na rozdíl od těla přesune na místo, na kterém žije dál. Každá duše je souzena podle toho, jaký život na Zemi vedla a je jí přiděleno místo v univerzu. V kosmu, který popisuje Platón však nežijí pouze lidské a zvířecí duše, ale také démoni, kteří jsou průvodci duší, a bohové, kteří přebývají v hájích a svatyních na čisté zemi.⁵ Platónův Sokrates vyslovuje naději v to, že smrtí existence duše nekončí. Ve *Faidónu* se mluví o božské mysli, která se vypořádává se vším živým na Zemi. Duše je považována za nesmrtelnou a zároveň uzavřenou v kosmologickém koloběhu, bez kterého by nemohlo docházet k odměňování a trestání, tedy k samotnému souzení duší. Duše je v tomto případě popisována jako něco, co se pohybuje mezi inteligibilním a materiálním. Nesmrtelné duše úzce souvisí se světem a podle Platóna nemůžeme svět od duše nebo duši od světa oddělit, protože díky duším dochází k udržování koloběhu rození a umírání. Postupně tak dochází k určité psychologizaci přírody.⁶

Druhé pojetí slova duch vychází z řeckého *psyché*. Zde se duše radikálně neodděluje od těla jako samostatná jednotka, ale dochází k zaměňování slova „duchovní“ za „duševní“. Tělo a duše jsou spojené a nestojí proti sobě. V tomto směru se pojem spiritualita rozšiřuje za hranice křesťanství či jiných náboženství a přesunuje se do oblasti filozofie. Později také výrazně proniká do psychologie. Sledujeme tedy úvahy filozofů, kteří nepraktikovali či nevyznávali určitý druh náboženství.⁷ Slovo duševní se nám váže především k psychologii a odkazuje na lidskou duši, zatímco slovo duchovní, se váže k *pneumatu* – Duchu. Můžeme zde skončit s duálním pojetím duše/tělo, ale dochází k trichotomii, která zahrnuje jak tělo, tak duši, ale obojí navíc spočívá v Duchu. V tomto případě se tělo i duše snaží o to, aby se zdokonalovali v Duchu a nezůstávali jen sami sobě, a to nás přivádí k poslednímu pojetí slova duch.⁸

⁴ DE FIORES, GOFFI, *Slovník spirituality*, 1999, s. 904–905

⁵ KARFÍK, *Duše a svět: devět studií z antické filosofie*, 2007, s. 62–65

⁶ Tamtéž, s. 74–76

⁷ DE FIORES, GOFFI, *Slovník spirituality*, 1999, s. 904–905

⁸ ALTRICHTER, *Duchovní a duševní: příspěvek z pohledu teologie narativní*, 2003, s. 13–15

Třetí pojetí slova duch vychází čistě z křesťanství, neboť se slovo pojí pouze k Duchu svatému – třetí božské osobě. Teologie tento výklad bere jako jediný správný. Nezaměřuje se na člověka samotného, jak on sám vnímá svět, ale na to, co Bůh skrze Ducha svatého působí v nás.⁹ Křesťanská spiritualita je výsledkem zkušenosti s naším prožíváním Boha a s transformací našeho vědomí a života. Křesťanská spiritualita závisí také na tom, jak si osobně či kolektivně osvojujeme víru v Boha, jak ji vyjadřujeme v našich postojích a jakým způsobem ji aplikujeme do našeho životního stylu. Zároveň jde o hledání autentické křesťanské existence, která obsahuje základní ideje křesťanství. Křesťanská spiritualita je tedy celostní povahy.¹⁰ Oproti Platónovi a jeho pojetí duše a těla jako dvou zcela odlučitelných rovin, se křesťanství v současnosti v tomto směru odlišuje. Dnešní teologové uvádí, že vztah duchovního, duševního a tělesného stojí v jedné rovině a božské se neustále prolíná s lidským. Pokud odejmeme božské od lidského nebo se zaměříme pouze na ono lidské, které chce Boha nahradit, může dojít k démonickému. Svatý Augustýn ve svém učení uvádí, že hledání Boha a také hledání sebe samého k sobě neoddělitelně patří.¹¹ Hlavním pilířem křesťanské spirituality je především láska. Jan ve svém evangeliu několikrát uvádí, že Bůh je láska. V Bibli nalezneme nespočet veršů, které se tématu lásky dotýkají. Pasáž, kterou bychom ale měli vyzdvihnout zní: *Dávám vám nové přikázání: Milujte se navzájem; jak já jsem miloval vás, tak se navzájem milujte i vy. Podle toho poznají, že jste moji učedníci, budete-li mít lásku k sobě navzájem.*¹² Tímto novým přikázáním je láska k bližnímu postavená na stejnou úroveň jako láska k Bohu. Křesťanskou lásku nemůžeme rozdělit, že bychom ji dali pouze Bohu nebo pouze bližnímu. Jedno bez druhého nemůže být za křesťanskou lásku bráno. Zároveň bychom měli lásku brát jako dar od Boha, který mu opět navrátíme přímo, anebo nepřímo skrze lásku k bližnímu.¹³

Uvedli jsme zde pouze tyto tři vymezení, ale dnes se pod pojmem spiritualita skrývá mnohem více. Se spiritualitou dnes úzce souvisí náboženství. Vztah spirituality a náboženství můžeme popisovat ze dvou úhlů pohledu. V prvním stojí náboženství jako širší pojem, který v sobě zahrnuje spiritualitu a v druhém pod sebe spiritualita zařazuje náboženství. Rozdílem mezi těmito dvěma pojmy je, že spiritualita se soustřeďuje na hledání posvátna a náboženství se zaměřuje na hledání něčeho významného způsobu, které mají určitý vztah k posvátnu. Na druhé straně se však uvádí nenáboženská spiritualita, která se neupíná k určité

⁹ DE FIORES, GOFFI, *Slovník spirituality*, 1999, s. 905

¹⁰ O'LEARY, *Čím dál větší Bůh: zkoumání ignaciánské spirituality*, 2020, s. 21

¹¹ PETR, ČERVENKOVÁ, *Mezi duší a duchem: enneagram a křesťanská spiritualita*, 2017, s. 10

¹² Jan 13, 34–35

¹³ AUMANN, *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, 2000, s. 25–26

organizaci a učení. Spirituální prožitky zde lidé získávají v přírodě, ve vztazích nebo po aplikaci různých typů drog, jako jsou například halucinogeny.¹⁴ Zaměříme se ale na definici náboženství jako takového. Náboženství je jakýkoliv organizovaný celek víry a rituálů, který se týká posvátných, transcendentních věcí a vyznačuje se vyznáváním jednoho nebo více božstev. Tento celek sjednocuje lidi v jednom morálním a duchovním společenství, kdy se jedná o lidi, kteří se s tímto společenstvím identifikují. V tomto případě bychom ale původní buddhismus nemohli brát jako náboženství, protože nehlásal existenci žádného boha a o posvátném či nadpřirozeném nelze hovořit. I přesto se z buddhismu náboženství stalo. Podobný proces proběhl také u taoismu či konfucianismu. V dnešní době patří v našich nejbližších zemích k třem nejvýraznějším monoteismům křesťanství, židovství a islám.¹⁵ Jiné definice uvádí, že v náboženství se jedná hlavně o vztah člověka k tomu, co u něj v životě hraje roli boha. Slovo náboženství pochází z latinského *religio*, které je odvozeno od slova *ligare*, což v překladu znamená vázat. Re-ligio tedy můžeme přeložit jako vzájemně se vázat. Jde o vzájemnou vazbu mezi člověkem a skutečností, která ho přesahuje. Podobně vyznívá také popis náboženství jako vztahu člověka k numinózní transcendenci. Numinosum nemůžeme s určitostí definovat, ale jde o stav mysli nebo specifický prožitek citového rázu, ve kterém se propojí *mysterium tremendum* a *mysterium fascinans*, tedy tajemství děsící a okouzující. A právě numinosum je přítomné v každém náboženství.¹⁶ Co se týče náboženství z jiného úhlu pohledu, tak tento pojem označuje to, čím si lidé v průběhu věků prošli, k čemu se uchýlili a v co věřili. Jde o touhu po opětovném spojení s božstvím, které se od jeho počátečního dokonalého stavu proměnilo v pocit odcizení od Stvořitele. Člověk ztratil napojení na duchovní svět a zatoužil po návratu. Ponořil se do lidského světa, využíval pouze své smysly a vyřadil ze svého života duchovní, nadsmyslovou stránku.¹⁷ Důležité je také zaměřit se na to, že každý člověk je určitou duchovní individualitou a podílí se na vývoji různých náboženství, která v průběhu svého vývoje vyznává. Tato náboženství jsou klíčová pro cestu každého člověka k lidství a můžeme říct, že člověk se nemusí spokojit pouze s jedním náboženstvím, protože ani žádného člověka nemůžeme ztotožnit s jedinou psychickou či fyzickou podobou. Lidský duch se neustále vyvíjí, buď jako jedinec, nebo jako součást celého lidstva.¹⁸ V souvislosti s náboženstvím můžeme jeho vznik vysvětlovat také skrze dvě potřeby. Za první jde o potřebu žít s ostatními lidmi v souladu a v míru i přes to, že člověk má silné tendence

¹⁴ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, 2007, s. 45

¹⁵ O'LEARY, *Čím dál větší Bůh: zkoumání ignaciánské spirituality*, 2020, s. 24

¹⁶ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, 2007, s. 34–37

¹⁷ ARCHIATI, *Světová náboženství: cesty člověka k sobě samému*, 2012, s. 12–15

¹⁸ Tamtéž, s. 28–29

směřovat k sebestřednosti, která může vést také k násilí. Za druhé jde o potřebu vyrovnat se s různým druhem utrpení. Ať už jde o utrpení tělesné či psychické, o konflikty ve vztazích nebo o vypořádání se s tématem smrti v našich životech. My sami jsme si vytvořili různé druhy bohů, kteří nám měli pomáhat s našimi těžkostmi. Bohové se v průběhu věků nezmenšovali, ale naopak jsme jim my v našem životě kladli větší důležitost.¹⁹ Dalo by se tedy říct, že problémy duše mohou být zčásti úspěšně vyřešeny aplikováním metod, se kterými náboženství pracují. Nemusíme se k náboženství hlásit, ale můžeme z něj čerpat moudrost, kterou nám nabízí. Navíc jsou náboženství i v dnešní době stále velmi vlivná ve společnosti a v mnoha ohledech mohou být člověku užitečná.²⁰

Každé náboženství vychází částečně ze spirituality, ale každá spiritualita nemusí být nutně zakotvena v náboženství, proto nemůžeme pojmy spiritualita a náboženství používat jako synonyma. A právě v návaznosti na vztah spirituality a náboženství, bychom zde uvedli také ateismus. Víme, že ateismus je založen na tom, že člověk nevěří v Boha nebo bohy, ale i ateista může naplno prožívat svou spiritualitu. Být ateistou totiž nepopírá *Absolutno*, ale popírá to, že *Absolutno* je Bůh. V ateistickém pojetí slova spiritualita bychom mohli tento pojem popsat jako život ducha. Pro někoho se duchem rozumí mozek, pro někoho duch znamená nehmotnou substanci. Duch může ale také být aktem myšlení, funkcí nebo mohutností, která by bez mozku nic nezmohla, ale mozek by bez ní byl také jen pouhým orgánem. Spiritualitou označujeme omezenou část našeho vnitřního života, která souvisí s *Absolutnem* nebo s věčností. Pod pojmem *Absolutno* si můžeme představit to, co existuje nezávisle na jakékoli podmínce (příroda), jakémkoli vztahu (univerzum) a jakémkoli hledisku (pravda). A v tomto *Celku* jsme zahrnutí také my a mohli bychom říct, že bez tohoto *Celku* by neexistovalo nic. Prožívat spiritualitu bez Boha si ve své podstatě neprotiřečí. Mohli bychom tedy člověka nazvat jako pomíjivou bytost, která je otevřená věčnosti. Právě tato otevřenost prožívat a pociťovat *Absolutno* tkví ve spiritualitě.²¹

To, jak prožíváme svou spiritualitu, v co věříme a jak vnímáme boží působení v našich životech, je také ovlivněno našimi zkušenostmi z dětství. Přemýšlením o spiritualitě se dostáváme zpět do období dětství, kdy jsme se v určité míře setkávali s božstvím v podobě různých náboženství nebo magie. Provádíme tak reflexi těchto prvních zkušeností a hledáme stopy po posvátnu.²² Ve svém životě si dříve či později položíme čtyři otázky, při kterých jsme

¹⁹ DE BOTTON, *Náboženství pro ateisty: bezvěrcův průvodce po užitečných stránkách náboženství*, 2011, s. 12

²⁰ Tamtéž, s. 260

²¹ COMTE-SPONVILLE, *Duch ateismu: úvod do spirituality bez Boha*, 2020, s. 146–150

²² GRÜN, STEINDL-RAST, *Tak věříme: spiritualita pro naši dobu*, 2019, s. 9

konfrontování s transcendentí: první otázkou je *Proč? Proč jsem na světě?* Na tuto otázku navazuje otázka *Co? Co je to nebo ono? Co to znamená a co je smyslem mého života?* Jako třetí otázka zaznívá *Jak?* Ať už jde o obecné otázky typu, *jak vznikl svět?* Nebo se v nás může objevit také otázka, *jak mám naložit se svým životem? Jak mám žít a jak to udělat?* Poslední otázkou je *Kdo?* Můžeme se sami sebe ptát, *kdo jsme?* Nebo se ponoříme do hloubky a ptáme se, *kdo dává mému životu smysl?*²³

V dnešní době je spiritualita v křesťanském významu brána jako přežitek. Uvedeme-li například Ježíše, tak v současnosti se od něj může mnoho lidí cítit velmi daleko. Už není chápán jako součást našeho světa, ale zůstává pouze ve světě minulém, který už se dávno proměnil. Slovo jako „svatý“ dostává jiný, v některých případech, hanlivější smysl, než původně měl. Spiritualita pěstovaná v minulosti již není pro člověka atraktivní, a tak v dnešní době vznikají nejrůznější duchovní hnutí. Jako jednou z cest pro rozvoj duchovna můžeme uvést narůstající zájem o okultismus. V časopisech, novinách, televizích či rádiích se vyhrazuje prostor horoskopům nebo věštění budoucnosti. Tento zájem je spojen s lidskou potřebou objevit skrytá tajemství kosmu. I okultismus je tedy spojen se spiritualitou, protože hledáme řešení individuálních problémů u jiného, většího a pro nás dokonalejšího zdroje. Další cestou je např. meditace, která vychází z asijské mystiky, forem jógy a zenu. Meditace se zaměřuje na fyzicko-mentální soustředění a objevování duchovních nauk. Nejde o formu náboženskou nebo společenskou, ale narozdíl od myšlení západu, přináší meditace člověku klid a svobodu. Nabízí také život, ve kterém odložíme tělesnost a zaměříme se na kontakt s *Absolutnem*. Do soudobé spirituality bychom mohli zařadit také např. pospolitá náboženská hnutí, která vznikla převážně v křesťanských církvích nebo rozvoj citlivosti pro transcendentní rozměr zkušenosti. Dnešní člověk si ve většině případů uvědomuje, že je součástí něčeho vyššího, většího. Objevuje tajemství, které ho vtahuje a převyšuje. Spiritualita se tak dá také považovat za kritiku jednorozměrné společnosti, které je fixovaná na racionalismus ve společnosti, která je ovládána myšlenkou pokroku a hospodářského růstu. Spiritualita člověka vybízí k tomu, aby se nenechal zotročit technikou, ale aby naslouchal tajemství věcí, zamýšlel se nad smyslem sebe samého a aby nalézal jednotu s přírodou a člověkem.²⁴

Lidé, kteří se rozhodnou hledat spiritualitu a vydávají se cestou duchovna, se ve většině případů snaží o vyjití z existenciální krize, depresí či bezvýhodných životních situací. Platí také, že se jako smrtelní lidé snažíme vypořádat s nevyhnutelností smrti. Víme, že chceme

²³ GRÜN, STEINDL-RAST, *Tak věříme: spiritualita pro naši dobu*, 2019, s. 13–14

²⁴ DE FIORES, GOFFI, *Slovník spirituality*, 1999, s. 912–915

pryč, ale nevíme, kam se máme vydat. Můžeme si klást různé obecné cíle jako dosáhnout osvícení, poznání nebo se přiblížit k Bohu, ale cesty si hledáme již sami. Právě u těchto cest se můžeme zařadit do zástupu věřících v určitém náboženství a ztotožnit se s jejich hodnotami, nebo se můžeme ponořit do sebe a svých myšlenek a objevit své hlubší Já, které je v jednotě s *Bytím*.²⁵

Lidský duch se chce setkat s *Absolutnem*, a proto se spiritualita odráží v našem životě ve všech možných oblastech, ať už se jedná o literaturu, hudbu, umění, ekologii, kulturu nebo o jednotlivé profese, které vykonáváme. Spiritualitu bychom tedy mohli shrnout jako něco, co nás povznáší nad hmotnými statky. Člověk přesahuje sám sebe, objevuje své pravé Já a hledá nejhlubší smysl svého vlastního života. Spiritualita souvisí s nejhlubším nitrem lidské bytosti a zabývá se konečnými cíli naší existence. Zaměřuje se na lásku, dobro, pravdu, krásu a určování hodnot v našem životě. Nejde nalézt univerzální návod, který by se dal aplikovat na každého člověka, ale sami si musíme najít svou vlastní spirituální cestu životem. To závisí také na tom, jak moc jsme otevření k poznání tajemství, které nám život nabízí a jaký způsob si zvolíme, abychom onoho tajemství dosáhli. Můžeme se vydat cestou náboženství, které je úzce spojeno s Bohem, nebo se přiklonit k náboženství bez Boha, které je zaměřeno na mystické hluboké zážitky. Spiritualita je dostupná každému člověku, ať už se označuje jako věřící, ateista či agnostik.²⁶

²⁵ JANDOUREK, Něco je nad námi - a my jsme pořád dole, 2021, s. 6–7

²⁶ ŘÍČAN, S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče, 2013, s. 140–142

2. Historie spirituality

Spiritualita je v lidstvu zakořeněná již od počátku věků, i když byl tento pojem definován až v 19. století. O bozích a víře se dozvídáme pomocí literatury. Již v nejstarším dochovaném díle *Epos o Gilgamešovi* (2. tisíciletí př. n. l.) se setkáváme s různými bohy a nadpřirozenem. Dále je spiritualita zprostředkovávána skrz díla antických autorů, jako byli Platón, Sofokles či Aristoteles, nebo prostřednictvím Starého zákona.

Z historického období bychom se nejprve zaměřili na náboženství Mayů. První známky mayského náboženství se dochovaly z 9. století př. n. l. V tomto období začínaly vznikat pyramidy a štukové masky na fasádách akropolí a začala se profilovat vládnoucí vrstva. S královskou mocí souvisely také královské rituály, které v průběhu času vyústily do mayské sakrální monarchie. Duchovní a králové spolu byli úzce spjati. Králové svůj původ popisovali a odkazovali k nadpřirozenu, a v tom tkvěla jejich sláva a velikost. Již v této době se ale začala rodit politicko-náboženská propaganda.²⁷ Mayové se soustředili na čísla a počty a jejich víra byla postavená mimo jiné na věšteckých schopnostech zjistit, kdy se stala velká katastrofa a že je možné, že se to po stejně dlouhém cyklu bude opakovat. Pomocí předpovídání také zachycovali skutky králů, nepopisovali ale to, co ve skutečnosti vykonali. Mayové se zabírali pozorováním pohybu nejen Slunce, Měsíce a jeho fází, Venuše, ale také Marsu. Předně se snažili přijít na to, kdy nastane období dešťů.²⁸ Mayské náboženství může v určitých aspektech své spirituality připomínat křesťanství. V předkolumbovském mayském náboženství nalezneme posvátnou triádu, která je podobná Nejsvětější Trojici. Dokonce se u Mayů objevuje osoba, která se přibližuje popisu Panny Marie. Na druhou stranu se tato dvě náboženství velmi odlišují např. ve víře ve velký počet bohů, v určité formě okultismu a v masových lidských obětech. Na jedné straně mayského náboženství můžeme Maye typizovat jako Indiána démonizovaného, který se dopouští rituálních vražd a kanibalismu, a na straně druhé stojí Indián idealizovaný, který hledá pravého Boha. V 17. století se již vědělo, že Mayové patří k druhému typu Indiána. Byli velmi poklidní, neválčili a vládla jim kasta kněžích-filozofů-astronomů. Většinu času však byli bráni jako etnikum, které je spojeno s démonskými praktikami, a vnímání Mayů tak bylo do jisté míry ovlivněno konspiracismem. Právě lidské oběti byly častým pádným argumentem, který osvětloval a omlouval conquistu, protože podle dobyvatelů byli Indiáni vytrženi ze spárů ďábelských božstev a byli přivedeni ke Kristu.²⁹

²⁷ KOSTIČOVÁ, *Náboženství Mayů*, 2018, s. 91, 103

²⁸ Tamtéž, s. 225

²⁹ KOSTIČOVÁ, *Kosmické stromy a magické portály: náboženství a alternativní spiritualita v mayských studiích*, 2023, s. 47–49

Dále se zaměříme na keltskou spiritualitu, která byla lidem zprostředkovávána druidy. Jednalo se o kněžskou vrstvu, která patřila k aristokratické vrstvě a stála nad světskou mocí. Nejvíce se o druidech dozvídáme od G. J. Caesara, a to konkrétně z jeho díla *Zápisky z války galské* (58 př. n. l.). O druidech se vyjadřuje jako o vážených členech keltské společnosti, kteří rozhodují o různých sporech, vedou bohoslužby a odpovídají na duchovní otázky. Mezi jejich přednosti se řadilo např. učení o hvězdách, vesmíru, přírodě a moci bohů. Byli považováni za soudce, a tak rozhodovali v konfliktech osobních, veřejných nebo také válečných. Tehdejším nejhorším trestem bylo pro kelty vyloučení z bohoslužeb. Nosnou myšlenkou druidů v oblasti duchovní byla myšlenka toho, že se duše stěhuje z jednoho do druhého a je nesmrtelná. Lidé tak neměli mít strach ze smrti a měli být stateční ve své víře. Studium na druidské škole mohlo trvat až dvacet let a hlavním pilířem bylo učení se textů – především veršů – nazpaměť, aby paměť nebyla zanedbávána pouhým opisováním. Nad všemi druidy stál jeden, který měl největší moc a byl z nich nejváženější. Pokud tento druid zemřel, do čela se dostal ten nejdůstojnější, anebo byl volen zbytkem druidů. Zástupci druidů z různých kmenů se setkávali na koncilech na tajemné hoře a rozhodovali o řízení kmenů na následující období.³⁰ Druidi však nedisponovali jen kladnými ohlasy, ale v pramenech z 1. století se dočteme, že se začali lidí stranit a jejich zájem si získala také magie. Postupem času začali vykonávat lidské oběti a objevovaly se také známky kanibalismu. Tento úpadek druidů je připisován především změně politické situace a strachu, který v sobě druidismus nesl.³¹ Právě toto předkřesťanské keltské náboženství dalo základ kladnému přijetí křesťanství keltským národům. Již tehdy totiž keltové uctívali triádu, všemocnou trojici. V Miláně byl nalezen irský rukopis, ve kterém se uchoval text Kréda, v němž se vyznává Bůh jak Otec, jeho syn Ježíš Kristus a Duch svatý, který je v jednotě s Otcem i Synem. Keltové se v mnohém lišili od ostatních křesťanů. Největším problémem bylo slavení Paschy, které bylo ustáleno v 6. století, ale keltové měli problémy s jeho přijetím a řídili se starším cyklem. Další z odlišností byla mnišská tonzura, při které byly mnichům a představeným církve vyholeny vlasy tak, že měli na hlavě pouze věnec vlasů. Jinde se však holila celá hlava a jen vepředu zůstal chomáč vlasů. Dále se keltové lišil křestním obřadem a konkrétní problém spočíval jak v počtu ponoření knězem, tak v knězi samotném, protože místo kněze měl obřad vést biskup. Posledním výrazným rozdílem bylo biskupské svěcení, kterého se měli účastnit vždy nejméně tři biskupové. Proto, že se keltové nepodřizovali změnám, které byly postupně

³⁰ CAESAR, *Zápisky o válce galské*, 2009, s. 157–159

³¹ CHADWICK, *The Celts*, 1971, s. 70–71

zaváděny, byli britští keltové často nazýváni jako heretici. Byli obviňováni z nesprávného učení a kvůli jejich impulsivní povaze byli obviňováni z extrémismu. Všechny zavedené změny ale keltové nakonec přijali.³²

Již před narozením Krista se židé i budoucí křesťané obraceli ke *Starému zákonu* neboli *Tóře*, která byla lidem dána skrze Mojžíše. Právě *Tóra* je jednou z nejdůležitějších věcí judaismu a je na ni závislá veškerá víra a náboženská praxe. Je považována za pokladnici veškeré moudrosti. Studium Písma – jak Bibli křesťané označují – se dostáváme k podstatě toho, co nám Bůh chce sdělit. Je přítomný ve světě jako celku, ale také existuje v životě každého jedince a stává se Bohem osobním. I přesto, že je Bůh v *Tóře* popsán určitým způsobem, se jedná o pouhé přiblížení se jeho obrazu a pochopení jeho vlastností skrze pojmy, které jsou lidem blízké. Nedokážeme však slovy zachytit samotnou podstatu Boha. Další důležitou věcí je ale také modlitba a konání skutků milosrdenství, a právě na skutecích stojí základ judaismu. I judaismus podléhá běhu světa a rozdělil se do různých směrů. Mezi nejstarší bychom uvedli ortodoxní nebo ultraortodoxní judaismus, reformní judaismus, který vznikl v 18. století a konzervativní judaismus, který se začal objevovat v Americe v 19. století. Poslední dvě zmíněné odvětví judaismu prošly v mnoha ohledech určitou reformací, která vedla k modernizaci oblastí jako jsou např. vnímání mužské a ženské role nebo možnost ženy stát se rabínkou.³³

Z pohledu prvotní křesťanské církve se můžeme v mnoha pramenech dočíst, že se ke křesťanům připojili také židé a z počátku se udržovaly židovské tradice, které ale byly roku 51 z křesťanské praxe vynechány. O spiritualitě prvotní církve se dovídáme z díla *Didaché* (1. stol.) zachycující učení apoštolů. Tato kniha byla napsána několika autory, kteří se osobně s apoštoly znali nebo měli ve svém blízkém okolí někoho, kdo se s nimi setkal. Již zde se objevilo pojmenování křesťané a kniha pojednávala hlavně o přijetí křtu. Raná křesťanská spiritualita byla silně kristocentrická, protože mnoho tehdejších lidí se s Kristem setkalo a on jim sloužil jako konkrétní příklad svatosti. Dále byla křesťanská spiritualita eschatologická. Prvotní křesťané se připravovali na druhý příchod Krista, který jim on sám sliboval. S tím souvisela také askeze, protože bylo nesmyslné si hromadit pozemské statky, ale bylo důležitější se zaměřit na životní záležitosti. Vedle askeze se prvotní křesťané upínali k liturgii, jejímž středobodem byla eucharistie. Slavení eucharistie byl prostor pro setkávání se s ostatními bratry a sestrami. Výrazně tedy převažoval aspekt sociální. Bránilo

³² VOPATRŇ, *Keltská křesťanství*, 2010, s. 84–88

³³ LANCASTER, *Judaismus*, 2000, s. 18–22, 213

se tak individualismu, který by zachvátil člověka, a ten by se chtěl od ostatních oddělit a vládnout sám. Právě z *Didaché* se dozvídáme, že prvotní křesťané kladli důraz na bratrskou lásku, pokoru, trpělivost a modlitbu, která je vedla k přísné disciplíně, a tím je oddělovala od světa. Prvotní církev si procházela mnoha problémy, ale nejtrvalejší z nich byl gnosticismus, který přetrvává již po několik staletí.³⁴ Na konci třetího století se začalo rozvíjet mnišství, které původně nebylo zamýšleno výhradně pro mnichy, ale v kláštorech mohl pobývat kdokoli, kdo usiloval o dokonalý asketický život. Po ukončení pronásledování křesťanů se mnozí křesťané přizpůsobili světu a mniši v kláštorech nadále udržovali ideál křesťanského života. Na Východě se objevovalo mnišství dvojího typu. V prvním případě se jednalo o poustevničení a v případě druhém o komunitní život.³⁵ Výraznou postavou tehdejší doby byl bezpochyby sv. Augustýn. Jeho díla byla zdrojem nové teologie. Psal o tématech Nejsvětější Trojice, hříchu, stvoření, milosti a o duchovním životě, který je zakořeněný v lásce. Popsal mimo jiné problematiku zla, ctnost víry nebo eschatologii. Člověk je od počátku zasažen prvotním hříchem proto, že lidé jsou proměnliví a bez Boží pomoci stále hřeší. Mělo by tedy jít především o teologii, která je niterně spojená s Kristem a církví.³⁶ Přejdeme-li od svatého Augustina (a později sv. Benedikta) až do 12. století, setkáváme se se spiritualitou středověkého křesťanství, které bylo z významné části ovlivněno čtením Písma. Laici se setkávali v tajných společenstvích, ve kterých chyběl kněz a Písmo si vykládali po svém. Rozvinula se úcta ke Kristově svatému lidství a zaměřovala se na určité scény z jeho života. K této úctě velmi dopomohl zájem o Svatou zemi a výzvy křížáků ke křížovým výpravám. Mnohem intenzivněji se věřící zaměřovali na Kristovo utrpení, jeho společné prožívání, uctívání a četné zobrazování v umění. Velkou úctou mělo v té době také samotné Ježíšovo jméno.³⁷ Období křesťanského humanismu se váže převážně k duchovním cvičením, protože se tehdejší společnost potýkala s mravním úpadkem, a tak se křesťané chtěli od světa odvrátit. K tomu jim pomáhaly právě duchovní cvičení, posty, dodržování kázně a jasné modlitební metody, jako bylo např. systematické rozjímání, které sloužilo hlavně kněžím odloučeným od křesťanského života. V tomto rozjímání byla zapojená mysl, vůle, úsudek a zároveň šlo o to, aby dotyčný Bohu svěřil všechny touhy. V Nizozemsku byla církev kritizována mnohem více než v ostatních státech, a došlo tedy k odštěpení protestantství. V tomto období žil např. sv. Ignác z Loyoly, který do křesťanské spirituality vnesl praktiky duchovních cvičení

³⁴ AUMANN, *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, 2000, s. 27–36

³⁵ Tamtéž, s. 41, 44

³⁶ Tamtéž, s. 64–65

³⁷ Tamtéž, s. 108

a absolvování rekolekcí. S tím souvisela také nutnost duchovního vedení, zaměření se na mentální modlitbu a v neposlední řadě zdůrazňoval, že je důležité přizpůsobit řeholní život potřebám doby.³⁸ Dále přichází období moderní spirituality, které zahrnuje období mezi 17. až 19. stoletím, převážně ve Francii. Spiritualita této doby byla silně kristocentrická a reagovala na protestantismus. Na konci 17. století se spiritualita rozštěpila do dvou směrů – jansenismu a kvietismu. Jansenismus se zabývá problematikou vztahu mezi milostí a lidskou přirozeností. Jeho představitelé učili, že člověk není schopen se rozhodnout mezi dobrem a zlem, že jedině vyvolení budou spaseni, že křesťanské jednání je konání kajících skutků nebo že pokud chce člověk přijmout eucharistii, musí mít čistou lásku k Bohu.³⁹

Jako fenomén dnešní doby bychom mohli uvést hnutí nového věku zvaného New Age. Pod tímto názvem si můžeme představit mnoho. New Age je považováno za škálu různých náboženství s prvky východní spirituality, psychotherapeutických praktik či esoterických směrů. V různých literaturách můžeme najít také označení sekta nebo církev, která je považována za konkurenci křesťanství. New Age bychom mohli pojmut jako skupinu bez definované nauky, zakladatele a vůdce. Hlavní myšlenkou je proměna všech úrovní života. Zde bychom uvedli ekonomiku, medicínu, energetiku, pedagogiku, politiku, ekologii nebo morálku. Tato změna se zaměřuje na opuštění mechanického obrazu světa a obrací se na celostní vidění. Setkáváme se zde např. s homeopatií, holotropním dýcháním, čakrami, domácí výukou či decentralizací. Dále bychom mohli New Age popsat jako trh nabídek, ve kterém si každý vybere způsob, jakým naplnit touhu po tajemství a po duchovním zážitku. Vše je ale postavené na mentalitě dnešního člověka a jde o reakci na lidské potřeby. Můžeme tak New Age nazvat také jako spirituální rozměr postmoderny. Hlavními znaky jsou proměna vědomí, celostnost, spiritualita a síť. Křesťanství se k tomuto hnutí staví ve většině případů odmítavě, a to z mnoha důvodů. Proměna vědomí poukazuje na novou dobu, která přichází, ale pro křesťany tato doba začala již s příchodem Krista. V New Age je celek více než část, ale v křesťanství je i ona část, reprezentovaná člověkem, důležitá. Spiritualita New Age se zaměřuje na hloubku každodenního života a jde o vyhledávání božského zážitku. Oproti tomu pracuje křesťanství s komplexnějším pojetím spirituality, které zahrnuje člověka a stvoření od počátku až do konce, zahrnuje také tematiku hříchu a obrací se k vykoupení a spáse. Síť je zde myšleno spojení stejně smýšlejících jednotlivců do skupin. Často dochází ke zpřetrhání rodinných vazeb, které

³⁸ AUSMANN, *Křesťanská tradice v katolické tradici*, 2000, s. 169, 177

³⁹ Tamtéž, s. 202, 211–213

nám v daný úsek našeho života brání v objevování našeho Já. V křesťanství jsou věřící již součástí sítě, kterou založil Bůh a náleží jak jemu, tak svému bližnímu.⁴⁰

V posledních 100 letech vznikaly vedle hnutí New Age také nové církve, hnutí, sekty, jejichž počet spíše narůstá, než klesá. Člověk se snaží se svou spiritualitou pracovat, rozvíjet ji a chce se někam zařadit, sdílet své vnitřní vnímání života a reflektovat své transcendentní zážitky s Bohem. Většina nových náboženství se určitým způsobem váže k již existujícímu náboženství, k psychoterapii nebo k okultismu a magii. Od 50. let se stále rozrůstá scientologie. Jde o církev založenou L.R. Hubbardem, což byl spisovatel sci-fi. Scientologie se dle jeho slov zaměřuje na duši, která je lapená do minulých bolestí a bojuje s pocity bývalé ztráty. Hlavním cíle je duši od těchto nečistot očistit pomocí dianetické terapie, aby se člověk vrátil k normálnímu stavu lidské bytosti a uvědomil si své schopnosti a vlastní nesmrtelnost.⁴¹ Do hnutí vycházejících z okultismu bychom zařadili satanismus, který se zabývá uctíváním Satana, kdy jde o protipól ke křesťanství. Toto náboženství se řídí především *Satanskou biblií* (1969) a jejími zásadami. K odvětví okultismu bychom přiřadili také např. UFO kultu a Wicca, která souvisí s čarodějnictvím. Poté bychom uvedli rastafariány na Jamajce. Jde o hnutí, které vychází z judaismu. Velmi rozšířeným společenstvím je také Haré Kršna, jejíž původ sahá do hinduismu a váže se k ní mnoho repetitivních pravidel a striktních zákazů. Pokud bychom se zaměřili na buddhismus, tak jeho odnoží je Zen, k jehož popularizaci došlo v 60. letech. Hlavní myšlenkou je dosáhnout prázdné mysli, kterou následně přeměníme v mysl lásky.⁴²

2. 1. Ženská spiritualita

V této podkapitole se v návaznosti na historii spirituality zaměříme na ženskou spiritualitu. V knihách, které by byly vhodné pro vyučování a rozvíjení spirituality u dětí a mládeže, se nachází silné ženské – v našem případě dívčí – postavy, které svým jednáním reflektují svůj vztah k Bohu.

Ženy zastávaly již od antiky podřadné role. Především se staraly o domácnost a děti. Nemohly se účastnit veřejných shromáždění obce a většina informací k nim přicházela zprostředkovaně skrze jejich muže. I jejich účast na náboženských obřadech a bohoslužbách byla omezená, např. měly ženy v synagogách vyhrazené místo, odkud se mohly bohoslužby prožívat. Ženy byly ale důležitou součástí Ježíšova okruhu. Svatý Pavel zastával názor rovnosti mezi ženami a muži a snažil se bořit hranice patriarchátu. V prvotní církvi se v okruhu apoštolů

⁴⁰ LACROIX, *Co hlásá New Age*, 2000, s. 15–17, 22–24

⁴¹ COWAN, BROMLEY, VOJTÍŠEK, *Sekty a nová náboženství*, 2013, s. 32–34

⁴² LUŽNÝ, *Nová náboženská hnutí*, 1997, s 54–82

pohybovalo i mnoho žen, které měly velký vliv na společenství a byly jeho rovnocennou součástí. Našli bychom zde mnoho prorokyn a vdov, které se aktivně zapojovaly do fungování církve. Postupem času se ale církev začala navracet k původnímu fungování mužských a ženských rolí a ženy byly posílány do kláštera nebo zpět do domácnosti. Hlavním důvodem a argumentem byl přestupek, kterého se dopustila Eva v ráji, a všichni se tak rodíme s dědičným hříchem. Ženy tak nemohly být uvedeny do kněžského stavu. Eva však nebyla jediným důvodem k vyloučení žen. Všichni apoštolové byli muži, a hlavně Ježíš byl muž. I toto byl pro tehdejší církev pádný důvod, proč by ženy měly stát v ústraní. Na ženy, které se nacházely v okruhu Ježíše se zapomnělo, protože jejich role nebyla pro tehdejší církev tolik významná. Z Bible ale víme, jak důležitá byla pro Ježíše Máří Magdaléna, Marta, Marie nebo jeho vlastní matka. Ženy mohly patřit do nadřazeného stavu až po jejich smrti. Mnoho žen bylo inspirováno zesnulými světicemi a mučednicemi, které zastávaly důležitou roli v oblasti duchovního života.⁴³

V řeckých mýtech se setkáme s obrazem Amazonek. Tyto mýty v 6. století př. n. l. Amazonky popisovaly jako krásné a odvážné bojovnice, ale o století později se vlivem politické situace začaly Amazonky vyobrazovat jako partnerky kentaurů, které jsou kruté, divoké, promiskuitní a šíří strach. Touto interpretací byly tehdejší athénské ženy, které byly uzavřeny v domácnosti varovány, jak se žije ženám, které nejsou pod nadvládou svého muže. Mýty o Amazonkách ale mají své historické jádro. Jedná se o skytské ženy, které si zachovaly kult Bohyně. Není však přesně známo, jakým bohyním sloužily. Jsou dochovány také záznamy o královnách a bojovnicích, které zakládaly různá města. V roce 1994 byly na Ukrajině a Altaji provedeny archeologické vykopávky a našlo se několik hrobů, ve kterých byly pohřbeny ženy kněžky a bojovnice se svými amulety, korálky, luky a zbraněmi. Vědci také podle vykopávek uvedli, že ženy nosily stejné oblečení jako muži. Amazonky, stejně jako menády nebo valkýry, představují archetyp bojovnice. Tento obraz je velmi silný a dodává ženám sebevědomí a odvahu v každodenních situacích, v úsilí překračovat staré představy, myšlení, prožívání a omezující vzorce chování. Archetyp bojovnice ženám pomáhá prožívat fyzickou sílu, zdatnost a dává jim možnost vnímat ženské tělo se vším, co dokáže.⁴⁴

Keltské ženy byly považovány za paní domu a staraly se o celou domácnost. K tomu jim pomáhaly křesťanské a pohanské tradice, které je provázely od rána až do večera v každé činnosti, kterou vykonávaly. Ženy prostřednictvím těchto tradic dávaly smysl

⁴³ JANČAŘÍK, *Žena at' v církvi promluví*, 2022, s. 41–42

⁴⁴ DUBINOVÁ T., *Kořeny ženské spirituality: návrat a transformace starověké moudrosti*, 2018, s. 242–245

a význam svým každodenním povinnostem. V roli manželek a matek cítily ženy své sebevyjádření a nacházely se v andělském jádru bytí. Přijímaly svůj ženský úděl jako výsadu a byly ve společnosti mužů vážené, protože byly důležitým činitelem v hospodaření komunity. Přispívaly k udržení společenství a dělily se s ostatními ženami ze sousedství o své zkušenosti a zážitky. Hned po probuzení bylo úkolem ženy rozdělat oheň a udržet teplo rodinného domova. Naopak večer ženy oheň zahrnuly tak, aby přes noc stále doutnal.⁴⁵ Porod keltských žen obsahoval mnoho obřadů, které vykonávaly samotné ženy a porodní báby bez přítomnosti mužů. Jednalo se o různé písně a zvyklosti, které si ženy mezi sebou předávaly. Důležitou roli při porodu hrála Brigita, což byla keltská bohyně plodnosti, kterou keltové později zapracovali do biblických příběhů, protože byla mezi ženami velmi oblíbená. Porodní báby na začátku porodu začaly Brigitu vzývat, aby se porod podařil. Pokud byl porod špatný, Brigita byla na ženu nahněvaná a nepřišla jí na pomoc. Ženy při prvních stazích poklekly a v této pozici porodily. Porod byl tehdy označován jako „nevolnost, která rozradostní každou ženu“ nebo „sténání žen, potěcha mužů“. Využívaly se zde ve velkém množství různé byliny, které měly s průběhem porodu pomoci. K těhotenství patřila také vlastní tajná řeč a komunikace žen. Porodní báby měly v osadách vysoké postavení, protože se staraly o bezpečné přivedení dětí na svět.⁴⁶ Keltské ženy byly také často bylinkářky. Vyznaly se v bylinkářství a podávaly léčivé byliny svým dětem. Rostliny spojovaly s křesťanskými rituály a rozdělovaly je na dobré a špatné. Různé byliny si zašívaly do lemu svého oblečení např. jako ochranu proti určknutí nebo jako prosbu o dar hojnosti v domácnosti. Ženy byly také úzce spojeny s vílami. Ty měly před příchodem křesťanství pozitivní konotace a byly považovány za dárkyně moudrosti, ale s příchodem křesťanství byly víly o tuto schopnost rozdávat moudrost ochuzeny. Z žen a víl se ale stali nepřátelé. Víly byly považovány za bytosti, které chtějí ženám uškodit a za bezbožné čarodějky, které dokázaly předpovídat pohromy a smrt. Objevovaly se tehdy, když ženy při určité činnosti neodříkaly modlitbu. Tak jako byly v osadách vážené porodní báby, stejně vážené byly také profesionální plačky. Jejich úlohou bylo doprovodit mrtvého až k pohřebišti a během cesty na něj pronášet chvály. Plačka měla zajistit, aby zemřelý odešel ze světa důstojně. I k této přirozené životní situaci patřily různé modlitby a elegie. Plačka však mohla svého postavení zneužít a zemřelého hanobit či proklínat. Ke smrti patřily lamentace, což byly zpěvy, které se zpívaly doma nad rakví.⁴⁷

⁴⁵ JONES, *Síla krkavce a moudrost hada: spiritualita keltských žen a stará keltská poezie*, 2016, s. 27–28

⁴⁶ Tamtéž, s. 85–86

⁴⁷ Tamtéž, s. 153, 205, 220–221

Bible je naplněná verši, které popisují, jak by se žena měla chovat. Měla by být mlčenlivá, poslušná svému muži, vhodně oblečená a zbožná. Najdeme zde ale příklady mnoha silných žen. Uvedeme Sáru, která nemohla počít dítě se svým manželem Abrahámem, a tak mu dala svou otrokyni Hagar, která děti mít mohla a začala Sárou po početí opovrhovat. Bůh jí ale po narození jejího nevlastního syna dopřál otěhotnět. Poté také Annu (Chanu), která byla neplodná, ale svou horoucí modlitbou si od Boha vyprosila syna Samuela nebo Alžbětu, která si myslela, že je neplodná, ale porodila syna, ale místo jména jeho otce (Zachariáš) mu dala jméno Jan, aby se vyplnilo, co jí Bůh řekl. V návaznosti na Alžbětu je nutné se zmínit také o Marii, matce Ježíše. Právě ona se setkala s Alžbětou a spolu prožívaly část svých těhotenství i přes to, že se od sebe věkem výrazně odlišovaly. Všechny zmíněné ženy měly velkou důvěru v Hospodina, byly ochotné se postavit svým mužům za účelem vyslyšení Božího volání. I ve svém pokročilém věku spoléhaly na Hospodina celou svou duší. V těchto příkladech mají ženy oproti mužům trpělivost a jsou věrné za každých okolností. I v dnešních kostelích se na bohoslužbách v týdnu můžeme setkat se staršími ženami, které Krista stále následují a předkládají mu všechny své těžkosti a strasti.⁴⁸

Každý člověk se narodil jako muž nebo žena, vynecháme-li výjimečné případy, kdy se člověk narodí s oběma pohlavními orgány. Máme v sobě zárodek jak mužské, tak ženské energie. V dnešní době těžko odlišujeme, co je u žen a mužů biologická danost a co je společenská nebo kulturní interpretace či jejich předepsaná role. Starší pojetí mužské a ženské polarity se zaměřovalo především na tu mužskou, která byla vnímána jako hodnotnější. Muž a žena by však neměli stát proti sobě, protože již v Bibli se v první kapitole knihy Genesis píše, že Bůh stvořil člověka jako muže a ženu.⁴⁹ Měli by se navzájem doplňovat, vyvažovat a tvořit jednotu. Carl Gustav Jung se ve své psychologické práci zaměřil na vnímání mužské a ženské duše – animus a anima. Pro člověka je důležité, aby se naučil pracovat s těmito archetypálními silami, které jsou ukotveny ve vědomí a ovlivňují náš život. Pokud si je začneme uvědomovat, poznáváme a objevujeme sami sebe. Ženské i mužské je samo o sobě neúplné.⁵⁰

Pro ženy je klíčové najít si okruh přítelkyň, se kterými mohou sdílet svá tajemství, zkušenosti nebo své obavy. Odhalování ženského nitra je součástí duchovní cesty ženy k poznání a přijetí svého Já. Při sdílení odkládáme všechny přetvářky a náš protějšek nás

⁴⁸ JANČAŘÍK, *Žena at' v církvi promluví*, 2022, s. 13–17

⁴⁹ Gn 1, 27

⁵⁰ DUBINOVÁ T., *Kořeny ženské spirituality: návrat a transformace starověké moudrosti.*, 2018, s. 17–19

přijímá takové, jací jsme uvnitř a naslouchá nám. Skrze naslouchání se začínáme vnímat i my sami a poznáváme své autentické Já. S přáteli sdílíme důvěrný vztah, který se rozvíjí na obou stranách. Ženské přátelství je vztah, ze kterého žena nabírá sílu pro životní situace a také pro modlitbu. Když přicházíme k Bohu v modlitbě, chceme se chovat, jak nejlépe umíme a prezentujeme se takoví, jací bychom chtěli být. Taková modlitba však nemůže být úspěšná. Žena by měla přijmout samu sebe, znát své přednosti a nedostatky, které jsou jí ukazovány pomocí ženského přátelství. Přátelé nám nastavují zrcadlo a ukazují jejich osobitý přístup k životu. Přátelství je i z psychologického hlediska velmi významné. Neměli bychom být na život sami, ale měli bychom z přátelství čerpat podporu a rozvíjet jak sebe, tak druhou osobu. V dnešní době jsou však ženy natolik zaměstnány, že jim chybí čas na důvěrnosti s kamarádkami a na sdílení svých vlastních pocitů. Ženy více chápou problémy svých přítelkyň, protože je pravděpodobné, že si podobnými situacemi prošly také. Muži ženy vyslechnou, ale chybí zde empatie, která patří k dominantním ženským vlastnostem.⁵¹

Ženy jsou považovány za expertky na vztahy. Zvládnou se do druhého vcítit a prožívat jeho skutečnost jako vlastní. Mnoho žen miluje společnost a hovor. Oproti mužům mají ženy vrozené sociální dovednosti. Dokáží reagovat na změnu tónu hlasu, chápou pohyby očí a vyčtou emoce z různých výrazů v obličeji. Ženská spiritualita se tedy výrazně odlišuje od té mužské. To můžeme vidět i v praktické části, kde se zaobíráme knihami, ve kterých jsou silné ženské postavy, které si zvládají navázat plnohodnotné vztahy s druhými, jsou pečující, stojí za svými názory a svým prožíváním víry inspirují ostatní. Muži se musí učit vytvářet a pěstovat vztahy a zároveň se naučit být alespoň do jisté míry empatičtí. Muži si pěstují vědomí o svém Já pomocí autonomie a oddělení se od matky. Jde tedy o Deklaraci autonomie. U žen se ale s takovou autonomií nesetkáme. Ženy lnou ke svým matkám a učí se od nich vytvářet a udržovat vztahy. Tento proces popisujeme jako Deklaraci citů, který stojí jako protiklad k Deklaraci autonomie. Empatie a vztahovost představuje pro ženu proces, ve kterém poznává samu sebe prostřednictvím poznání druhého. Staví se na jeho místo a snaží se zakusit jeho vnímání světa. Na základě interakcí objevují ženy novou část svého Já. Ženy se rodí s vnímavostí, muži se jí musí učit. U mužů se bavíme o „duchovním žebříčku“, který funguje jako sled příček, po kterých muži putují, učí se vztahovosti a dosahují určeného cíle. Dané příčky mohou sloužit jako hranice, které zastavují mužskou agresivitu a váží se k důležitosti etiky ve vztazích. Muži zažívají na své cestě k Bohu temné noci duše, které je dovádí do hlubin vlastní duše. Ženy temné noci zažívat nepotřebují, protože se do svých

⁵¹ BORYSENKO, *Cesta ženy k Bohu*, 2019, s. 133–135

hlubin noří během každodenních interakcí s kamarádkami. Zároveň nepotřebují ženy ani žádný žebříček, po kterém by šplhaly. Jejich předností je důvěra ve vlastní intuici, která je vede po životní cestě. Ženy se pohybují v kruhu, kdy skrze vztahy se stávají něčím víc, než jsou ony samy. Ženy si navzájem vstupují do svých životů, v interakcích se otevrou té druhé a nechají, aby do nich vstoupila a výsledkem je sjednocení. Přítomnost druhého uvnitř sebe berou jako požehnání.⁵²

Ženy byly vždy spojovány s přírodou. Jak jsme již zmiňovali na začátku kapitoly, jednalo se o léčitelky, které dokázaly rozpoznat a využívat léčivé byliny a ústně si tuto moudrost předávaly. V mnoha mýtech se setkáváme s Božskou Matkou Zemí/Gaiou, ze které vzešel život. Ženy mají od přírody schopnost vytvořit nový život. Tento proces je spojen především s menstruací a porodem, které jim dávají možnost zakoušet zázrak stvoření ve vlastním těle. Muži byli vždy spojováni s duchem, kulturou a tvořením lidské civilizace. Ženám byla přisuzována příroda, která se oproti duchu a kultuře staví do submisivní role. V dnešní době se ale feministky proti tomuto rozdělení bouří a bojují. Žena se může narodit s výraznou extrovertní energií a není pro ni přirozené být postavena do submisivní role. Jako je sama příroda nevypočitatelná a svým způsobem i chaotická, tak je tomu i u ženského pohlaví. Dnes s určitostí nemůžeme definovat ženu jako takovou. Jde především o působení kultury, která ženu může vést k životu v domácnosti, nebo se jedná o kulturu, ve které jsou ženy připravovány k boji. Ženy mají v sobě mnoho rolí, které jim byly v minulosti připsány. Tyto role se nachází v našem nevědomí a ovlivňují náš život. Záleží však na individualitě každé ženy. Ona si musí uvědomit, co je pro ni přirozené a která role jí v životě přináší radost. Může se jednat o život v domácnosti a starání se o děti. Na druhé straně může ale žena žít v partnerském bezdětném vztahu a usilovat o rozvíjení svého potenciálu. V dnešní době žijeme v prostředí, ve kterém si můžeme zvolit, co je pro nás nejpřirozenější.⁵³

V Bibli nebo Koránu najdeme mnoho podobných pasáží, které se vyjadřují o postavení žen ve vztahu k mužům. Jak můžeme číst v Koránu: *Muži zauímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednomu z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit.*⁵⁴ V podobném duchu se nesou také mnohé verše v Bibli: (...) *protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil. Ale jako církev je podřízena Kristu,*

⁵² BORYSENKO, *Cesta ženy k Bohu*, 2019, s. 98–102

⁵³ DUBINOVÁ, *Kořeny ženské spirituality: návrat a transformace starověké moudrosti*, 2018, s. 139–140

⁵⁴ Korán 4:34

*tak ženy mají být ve všem podřízeny svým mužům.*⁵⁵ I když se v Bibli v knize Genesis píše, že Bůh stvořil člověka jako muže a ženu, kteří si mají být rovni, byla žena postavena do podřadné pozice, protože navedla svého muže, aby okusil ovoce ze stromu poznání. Tento hřích se stal pomyslnou kletbou ženského pokolení.

V judaismu je úlohou ženy především domov, a to konkrétně vytvoření aktivního náboženského života v rodině. Žena vyniká svou tvořivostí, díky níž dochází v rodině k lepšímu formování vztahu s Bohem. Ženy mají mnoho možností, jak rozvíjet svou spiritualitu, i přesto však existují tradiční role, které jsou neměnné. Musíme zde ale rozlišit judaismus ortodoxní a reformní, kdy u druhého zmíněného dochází k mírnějšímu uvolnění. Ženy jsou tedy schopny plnit i funkce, které byly původně označovány za čistě mužské.⁵⁶

⁵⁵ Ef 5, 23-24

⁵⁶ LANCASTER, *Judaismus*, 2000, s. 30

3. Spiritualita a psychologie

Psychologie je vědní obor, který se zabývá psychickými jevy, jejich vnějšími projevy a zároveň faktory, které na ně působí. V posledních třiceti letech se spiritualita a náboženství začali promítat výrazným způsobem také do psychologie, a hovoříme tak o psychologii náboženství a spirituality. Toto odvětví psychologie se zaměřuje především na niterné náboženské prožívání. Na prožívání navazuje jednání, do kterého můžeme zařadit modlitbu, misie, stavbu chrámů nebo tvoření posvátných spisů. Za jednání bychom mohli také považovat účelové vyznávání, jehož smyslem je konformita s většinou nebo účast na bohoslužbách, která naplňuje potřebu mezilidského kontaktu a také určité zneužívání víry a náboženských citů druhých lidí ve svůj vlastní prospěch. Spojíme-li náboženské prožívání s jednáním, dostáváme se k pojmu religiozita, který označuje zbožnost. V návaznosti na náboženství do psychologie pronikl pojem spiritualita, který byl v posledních desetiletích výhradně přisuzován teologii. V posledních letech se ale spiritualita začala využívat v psychoterapii, ve výchově nebo při výcviků manažerů. Pojem spiritualita však z psychologického hlediska není pevně definován. Objevují se autoři, kteří se pokoušejí své chápání tohoto pojmu popsat. Někteří vnímají spiritualitu jako hledání posvátna nebo hledání smyslu, jednoty, transcendence a nejvyššího lidského potenciálu, jiní spiritualitu popisují jako přesvědčení o tom, že existuje něco, co člověka přesahuje. Pokud se tedy spiritualitu pokusíme definovat z hlediska psychologie, otevírá se nám mnoho variant, které se snaží o vystižení její podstaty. Spiritualita nabízí intenzivní prožitek. Může se jednat o prožitek děsivý nebo pozitivně zabarvený. Právě prožitek by měl člověka proměňovat, duchovně či psychicky ho posilovat, vytrhnout ho z každodenní existence a dovést ho k hrdinskému činu. Prožitek ale nemusí být výrazně intenzivní a bouřlivý, hlavním aspektem by měla být jeho kvalita. Mladí lidé se dnes zaměřují především na autenticitu zážitku a naslouchají tomu, kdo mluví o vlastní zkušenosti.⁵⁷

Spiritualita se vyznačuje vztahem k božství a jeho specifickým prožíváním. Právě tento vztah k božstvu má za důsledky prožívání vztahu k druhým lidem. Uvedli bychom zde několik vztahových citů, které jsou úzce spojeny se spiritualitou. Vrcholnou zkušenost pro nás může představovat okouzlení krásou jiné lidské bytosti, která v nás vyvolává nadšení. Do spirituální dimenze bychom zařadili také respekt nebo úctu k jiné lidské bytosti, jež na nás může působit tajemně a cítíme v dané chvíli nutkání zdržet se vměšování a zasahování do záležitostí druhého člověka. Důležitá je i intimita, kdy se jedná o extrémní psychickou blízkost ve vztahu lásky. Intimita je často spojována s pocitem vrcholného štěstí a označujeme

⁵⁷ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, 2007, s. 42–45

ji jako překročení vlastního Já. Jako další je soucit, který je zakotven v instinktové výbavě a není v rozporu s jeho spirituální povahou. Jedná se o dominantní mezilidský cit v buddhistické spiritualitě, který patří k existenciálním prožitkům, který ve své radikální podobě může člověka vést k transformaci celého vnitřního života a jeho směřování. Jako poslední zde uvedeme nenávisť, která je propojena se spiritualitou ve smyslu existence zlých duchů, čarodějnic nebo definuje extrémistický vztah k nevěřícím. Podobně jako u lásky se zde smazávají hranice *Já – Ty*, a to v případě, pokud dochází k mučení jiné lidské bytosti. I pomocí tohoto vztahového citu můžeme zažívat intenzivní prožitky, při kterých dochází k transcenci.⁵⁸

Vliv spirituality a religiozity na duševní zdraví byl několikrát zkoumán a ve většině případů se setkáme s pozitivními dopady. Jde ale o komplex působících proměnných a tento vztah nebyl zkoumán do podrobností, a nejedná se tak o stoprocentní pozitivní výsledky ve prospěch spirituality. Mnohem výraznější pozitivní výsledky se objevují v případě fyzického zdraví. V současnosti však roste zájem o vztah mezi náboženstvím, psychologií, psychiatrií a lékařskou péčí a dopady víry na fyzický a psychický stav člověka. Výsledky však ukazují, že náboženství může hrát v mnoha situacích významnou roli, především díky pozitivnímu vlivu náboženského přesvědčení a pravidel na život pacientů s duševním onemocněním. Uvedeme zde několik duševních poruch ve vztahu ke spiritualitě a jejich výsledky ve studiích. Při zkoumání vztahu spirituality a poruch nálad uvedlo přibližně 50 % dotazovaných zlepšení průběhu symptomů z dlouhodobého časového hlediska. Vztah spirituality a úzkostlivosti je poněkud složitější. Studie zaměřená na vnější a vnitřní religiozitu ve vztahu k úzkostnosti uvádí pozitivní korelaci mezi úzkostností a vnější religiozitou, a naopak negativní korelaci mezi úzkostností a vnitřní religiozitou. Oproti těmto vesměs pozitivním výsledkům stojí obsedantně-kompulzivní porucha, která se naopak častěji vyskytuje u ortodoxních věřících. U schizofreniků jsou spirituální praktiky a náboženské přesvědčení velmi rozšířené. Pacienti se schizofrenií jsou ve větším počtu intenzivně zapojení do náboženských praktik a až třetina těchto pacientů se aktivně angažuje v náboženské komunitě. Druhá třetina uvádí, že spiritualita v jejich životě hraje významnou roli.⁵⁹

Obrovský vliv má spiritualita na léčbu alkoholismu a drogově závislých a má výraznou funkci v léčbě závislostí. Nejrozšířenější skupina Anonymních alkoholiků je založena především na spiritualitě a duchovním rozvoji. Mnoho členů po vyléčení hovoří o „duchovním

⁵⁸ ŘÍČAN P., *Psychologie náboženství a spirituality*, 2007, s. 61–63

⁵⁹ BARTŮŠKOVÁ L., *Psychóza a spiritualita: vybrané aspekty vzájemného vztahu*, 2021, s. 18–20, 32

probuzení“. V několika pravidlech se mísí duchovní myšlenky se zásadami, které stojí mimo oblast víry a náboženství. Pacienti překonají sebestředný přístup k životu, který je postavený na strachu o vlastní self; věnují svůj život něčemu, co je přesahuje; obnovují vztahy s blízkými lidmi; zamýšlejí se nad svými nedostatky a jak jejich jednání zranilo či zraňuje ostatní a pomáhají ostatním jako součást vlastního procesu uzdravení. Po vyléčení se každý člen Anonymních Alkoholiků vydává svou individuální spirituální cestou. Někteří se přidají k náboženskému společenství, někteří praktikují meditace, jiní se vydají studovat spiritualitu. Jde především o pochopení a rozvíjení souboru vlastností, u kterých jsme poznali jejich význam pro náš život. V případě alkoholismu a drogových závislostí podstupují závislí individuální duchovní cestu, která není jednoduchá, a ta jim pomáhá obnovit a zlepšit kvalitu jejich života. V tomto případě onu kvalitu života můžeme také vědecky studovat. Svou roli zastává spiritualita také v léčbě zármutku, ztráty a traumatu. Máme v sobě vrozenou duchovní vlastnost, která nám pomáhá se uzdravit. Je ale možné, že se v průběhu života od svého duchovního self odloučíme nebo odštěpíme. Právě terapie by měla pomoci našemu vědomí, aby znovu získalo přístup k duchovnímu self. Nejedná se však o jednoduchou cestu, protože kontakt s duchovním self pro nás může být velmi bolestný a může v nás vyvolat úzkost. Psychoterapii bychom dnes mohli označit za hlubokou osobní duchovní cestu.⁶⁰

Křesťanský duchovní rozvoj spočívá také v rozvoji osobnosti, a to konkrétně v rozvoji na úrovni myšlení, prožívání a jednání. Křesťanská spiritualita nepracuje jen s člověkem samotným, ale zaměřuje se na interakce lidí mezi sebou, které mají vést jednotlivce k rozvoji a růstu ve vztahu s Bohem. Lidství je Bohu blízké, protože skrze Ježíše Krista přijal Bůh lidskou přirozenost, takže skrze lidství se člověku otevírá cesta k Bohu. A právě na této cestě nacházíme a poznáváme vlastní identitu.⁶¹ Jde o poznání a posílení vývoje v oblasti lidské niternosti. V našem nitru se odehrává mnoho operací, které jsou rozděleny do pěti úrovní a jsou prostoupeny intenzivním citovým životem. Souhrn všech těchto operací vytváří životní příběh naší lidské existence. Když identifikujeme afektivní složku našich operací, zůstaneme v kontaktu se svým příběhem. Velmi nápomocné je umění symbolické identifikace, protože symboly mají v některých oblastech našeho vědomí přednostní místo. Zde bychom zařadili sny, spontánní bdělé snění či aktivní imaginace. Těmito symboly a obrazy bychom se neměli nechat unést, ale zpracovat je především na úrovni vědomí.

⁶⁰ SCHERMER, *Duch a duše: nové paradigma v psychologii, psychoanalýze a psychoterapii*, 2007, s. 37–42

⁶¹ PETR, ČERVENKOVÁ, *Mezi duší a duchem: enneagram a křesťanská spiritualita*, 2017, s. 23

Tak, jako by se mělo vědomé Já usmířit s vyšším bytostným Já, tak hovoříme také o usmíření dobra a zla. Vědomé Já považuje za zlé vše, co je mu cizí, a tak může docházet ke konfliktu s nevědomím, které ale vůbec špatné není. Naopak by na ně měl člověk dávat pozor na své cestě individualizace. Dochází tak ale k relativizaci vztahu dobra a zla. Usmíření protikladů se odehrává uprostřed psychiky, která je součástí jak ducha, tak hmoty. Problém zla je tedy problémem duchovním a ne psychologickým. Jednou variantou řešení v problematice zla je přijetí Božské lásky, která svou silou přetváří lidského ducha. Zásadní změna však probíhá na úrovni rozhodnutí, kdy člověk si volí to, co považuje za dobré a rozhodne se pro sebepřesazení. Tato volba probíhá na úrovni duchovní intencionality v existenciálním módu, ve kterém působí Boží milost, a stane se tak dobrem, které přesahuje člověka samotného.⁶²

Spiritualitu můžeme zasadit do hlubinné psychologie, ale pouze v omezeném počtu významů, které nese. Jakákoliv psychologická definice spirituality obsahuje jak objektivní, tak subjektivní prvky. Naše mysl se vyvíjí v těle, zrodila se z evoluce molekul DNA, které představují stavební prvky živých buněk. Oproti tomu duševní události se rodí z fyzických a chemických procesů endokrinního a neurofyziologického systému. Pokud se rozhodneme vnímat spiritualitu jako léčbu, nesmíme od sebe mysl a tělo oddělit. Vědomí toho, že duch, hmota a energie jsou jedno, nás osvobozuje a vede k pochopení celistvosti. Začneme-li mysl od těla oddělovat, vzdalujeme se sami sobě. Z pohledu psychologie je spiritualita od narození součástí našeho vědomí a v průběhu života se vyvíjí. Jde tedy o schopnost a odhodlání žít v kontextu bytí. Skrze spiritualitu máme možnost být v kontaktu s *Nekonečnem* v podobě situace či osoby, která je nad hranicemi našeho smyslového vnímání a jsme k těmto transcendentním zážitkům přitahováni. Spiritualita by měla být v samém centru našeho bytí a emočního života, nemůžeme ji brát jako okrajovou nevýznamnou záležitost. Jde především o kvalitu života, bytí a prožívání, kdy si mi sami uvědomujeme *Nekonečno*, něco nepopsatelného a nevyslovitelného. Má-li spiritualita místo v jádru našeho bytí, musíme ji propojit s naším vědomím v každém okamžiku a v každé činnosti, kterou vykonáváme. Spiritualita nám pomáhá růst, neustále se vyvíjet, zažívat nové zkušenosti a být stále na cestě. Někdy se můžeme setkat s názvem pouť duše. A právě tato pouť je u každého člověka jiná. Nejedná se o pouť v jejím pravém slova smyslu, ale může se nám zjevovat ve snech, v závažných životních situacích, v interakcích a jednání s druhými lidmi

⁶² JUNG, MOORE, C.G. *Jung a křesťanská spiritualita: sborník reflexí teologů, psychologů a religionistů*, 1998, s. 73, 81

nebo v traumatech či v duchovním probuzení. Tyto situace nám ukazují jiný úhel pohledu na náš vlastní život. Cítíme, že u sebe máme Někoho, kdo nás životem provází. Ať už se jedná o osobu, kterou přijmeme a pojmenujeme jako Bůh, nebo si onoho Někoho vytváříme na základě vlastního Já a projektujeme mu části sebe. Na této cestě by se měly střídát období pochybností a zmatku s obdobím jasného vnímání a pevného přesvědčení. Náš život je řetězením řádu a chaosu, tvoření a destrukce. O tom bychom se mohli dočíst již ve Starém i Novém zákoně nebo hinduistických a jiných textech. Náboženské texty nejsou z hlediska psychologie samy o sobě psychospirituální, ale mají společné rysy s kolektivním vědomím a symbolicky ho reprezentují.⁶³

Dnes je v našem sociokulturním okruhu rozšířený fenomén spirituálního hledání, které bychom mohli rozdělit na vědomé a nevědomé hledání. Při vědomém hledání se zaměřujeme na získávání zkušeností či experimentování v tradičních, ale i netradičních spirituálních proudech. Můžeme se také věnovat studiu spirituality. Při nevědomém hledání se chceme a snažíme zbavit pout, které nás odlučují od osobní svobody. Toužíme po silných dobrodružných zážitcích a experimentech s vlastní psychikou. Psychologie je orientovaná na individuum a jeho vztahy k lidem a k sobě samému, proto bychom ke spiritualitě měli přistupovat jako k intrapsychickému fenoménu v interpersonálních a širších sociálních souvislostech. Nejvýraznějším charakteristickým rysem transformace náboženství je napětí mezi prožitkem a doktrínou, také bychom mohli říct mezi autentickým spirituálním hledáním a tradicí. Mezi příklady fenomenologie bychom mohli uvést bolestné rozchody s vírou našich předků, léčivé i patogenní vlivy intrapsychické manipulace s myslí, specifické generační konflikty, závislost na exotických náboženských autoritách nebo vytěsnění pocitů viny za sebeklamy duchovního rázu.⁶⁴

V souvislosti s dětmi a mládeží bychom uvedli svědomí. Jedná se o součást etické výchovy. Děti by však neměly být konfrontovány a utlačovány vlastní hříšností. Jde především o naslouchání vnitřnímu hlasu, který nás upozorňuje na to, co je správné a co ne. Naše svědomí se může samozřejmě mýlit, ale svět se neustále mění, a my si tak vytváříme vnitřní dialog se sebou samým, a to v hloubi naší duše. Snažíme se pak lépe porozumět našemu jednání. Předstupněm svědomí u dětí je poslušnost. Dítě chápe určité normy, a může tak docházet ke zvnitřnění. Je důležité, aby dítě cítilo svou vinu. Jedná se hlavně o to, aby dítě litovalo svého jednání, kterého se dopustilo a jednalo se o věc, která nebyla správná. Pocit lítosti by měl

⁶³ SCHERMER, *Duch a duše: nové paradigma v psychologii, psychoanalýze a psychoterapii*, 2007, s. 31–34

⁶⁴ ŘÍČAN, *Psychologie náboženství a spirituality*, 2007, s. 63–65

ve zdravě rozvíjejícím se jedinci probudit touhu po řešení následků onoho chybného jednání. V těchto momentech děti potřebují procesem provést krok za krokem. V návaznosti na řešení problémů je velmi důležité odpuštění. K odpuštění děti nemůžeme nutit, protože pak vzniká úplný opak toho, čeho chceme dosáhnout. Právě odpuštění je hlavním motivem křesťanské a židovské spirituality. Neměli bychom se tedy omezit na pouhé potrestání viny, ale klíčové je naučit děti prominout, popřípadě zapomenout. Děti se pak naučí vážit si lidského vztahu a jeho následné obnovy.⁶⁵

Ve dvanácti letech přichází u dětí puberta. Pohlavní zrání se nevyvíjí jen na úrovni fyzické, ale i mentální. V mnoha náboženských rodinách zažívají děti v tomto období spirituální krizi. Nemluvíme však pouze o rodinách nábožensky založených, ale i o nevěřících rodinách, ve kterých rodiče pozorují, že jejich děti odmítají humanistické zásady, nejeví zájem o kulturu a vyhledávají skupiny přátel, které na ně mají negativní vliv. Může ale dojít k opačnému efektu a dítě projevuje silný zájem o určitý obor. Jde o období, ve kterém se jedinci vyrovnávají jak s tělesnými a duševními změnami, tak s očekáváním rodiny a společnosti. V období pubescence na jedince působí několik faktorů, které hrají důležitou roli při vývoji. Jako první faktor bychom uvedli abstraktní myšlení. U dětí se v tomto období rozvíjí abstraktní myšlení, ve kterém přemýšlejí jak nad věcmi, které existují, tak nad věcmi, které neexistují. Začínají pracovat s pojmy, které ve své podstatě neexistují a přemýšlejí nad významy slov jako jsou pravda, svoboda nebo Bůh. Je vhodné rozvíjet kritické myšlení, vybízet děti k otázkám a projevit také své pochyby a nejistoty. Dalším faktorem je ideál dobra a boj proti zlu. Již z mladšího školního věku dítě zná dobro a zlo ukázané v pohádkách. Vedeme děti k tomu, aby si za cíl svého života zvolili dobro. Bavíme se s dětmi o etických ideálech a bereme je vážně, ale musíme také přihlídnout k tomu, že dítě má stále právo zlobit a být sobecké. Puberta je obdobím hormonálních změn, které se promítají také do střídání nálad a zažívání pocitů, které dítěti předtím nebyly vlastní. Úkolem dospělých by měla být pomoc s probuzením citovosti. Děti se mnohdy ve svých pocitech nevyznají, ale např. učitel češtiny může pomoci vhodně vybrané poezie žáky zaujmout a přiblížit jim jejich vlastní city. Děti se v této fázi mohou upnout na předmět nebo osobu, která se pro ně stává posvátnou. Prostřednictvím této osoby děti nacházejí imponujícího tajemného vůdce. V tomto období bychom děti měli především respektovat, zajímat se o jejich pocity, povídat si s nimi, nabízet jim své zkušenosti a také se zamýšlet sami nad sebou a nad tím, co z nás děti cítí. Dalším důležitým faktorem jsou vrstevníci. Ti mají na jedince obrovský vliv. Dokonce větší než rodiče nebo učitelé. Jedinec

⁶⁵ ŘÍČAN, *Spirituální výchova v rodině: co radí psychologové?*, 2016, s. 71–73

přijímá názory skupiny, snaží se mezi nimi prosadit a také s nimi soutěžit. Role rodičů by zde neměla být direktivní ve smyslu toho, že rodiče nebo učitelé budou dětem určovat s kým se mají a nemají stýkat. Mohou jim pouze nabídnout vhodnou skupinu a nechat je, ať na to přijdou sami. Výrazným faktorem je také odpoutání od rodičů. Nejde o krátkodobou záležitost, ale o proces, který se odehrává od narození. V období puberty se pokus o autonomii vyznačuje uzavřeností dítěte. Také přichází první velká kritika vůči rodičům, pohrdání a stud za ně. Dítě je neposlušné, experimentuje a hádá se s rodiči a vyjadřuje své ostré názory na ně samotné, na církve nebo na náboženství obecně. Rodiče a učitelé by v této fázi měli děti vést k samostatnosti. Jedná se o těžké období jak pro děti, tak pro rodiče, ale je důležité nechat dětem otevřené dveře. V určitých názorech se můžeme postavit na jejich stranu. V duchovním životě jim necháváme volnost, k ničemu je nenutíme a nabízíme jim různá setkání s vrstevníky. Posledním klíčovým faktorem je milostný život. V tomto období se jedinci poprvé zamilovávají a jedná se pro ně o spirituální prožívání. V tomto směru prožívání prohlubuje milostná poezie nebo beletrie, hudba, a to především písňové texty nebo výtvarné umění. Je vhodné děti učit vzájemné úctě, kterou jim pomocí vlastních vztahů představujeme. Velmi škodlivé je pro pubescenty naopak zesměšňování a znevažování jejich zamilování. Dítě může v tomto období pocítit také zklamání nebo odmítnutí a role rodičů či učitelů by měla být především podpůrná. Měli bychom dětem ukázat, že respektujeme jejich milostný život, ale zároveň je důležité vytyčit hranice v rámci fyzického sblížení.⁶⁶ Spiritualita zprostředkovaná literaturou žákům nabízí možnost se s hlavními postavami ztotožnit. Postavy, které se objevují v knihách v praktické části, mění přístup k životu, k Bohu, k sobě a k druhým. Získávají nadhled a utváří svou osobnost. Přijímají své slabé a silné stránky, učí se s nimi pracovat a využít svůj potenciál.

⁶⁶ ŘÍČAN, *Spirituální výchova v rodině: co radí psychologové?*, 2016, s. 165–173

4. Spiritualita v literatuře pro děti a mládež

Česko je jednou z nejateističtějších zemí v Evropě, i přesto bychom ale spiritualitě u dětí a mládeže měli věnovat pozornost. V Evropě dominuje křesťanství, ale nejedná se však o jediné evropské náboženství. Na základní škole se žáci v čítankách setkávají s nejvýznamnějšími literárními díly, ale textů se spirituálními prvky je velmi málo. Otázky v čítankách se soustředí především na porozumění textu a jen ojediněle se otázky ptají na osobní názor a přesvědčení žáků. Nejčastěji se v nich objevují texty z *Bible* nebo *Bible kralické* a převyprávěné biblické příběhy od autorů jako jsou Ivan Olbracht nebo Eduard Petiška. Mohli bychom zmínit díla, která se objevují ve vyšším počtu čítanek, a to konkrétně Umučení Ježíše Krista, Adam a Eva, Narození Krista nebo texty zaměřené na tematiku UFO.

V čítankách od nakladatelství Nová škola – DUHA se zaměříme na čítanky pro 6., 8. a 9. ročník. Nejedná se jen o texty, ale čítanky obsahují také úkoly a otázky k textu. V *Čítance pro 6. ročník* (2019) najdeme dva texty, které bychom mohli okrajově spojit se spiritualitou, a to konkrétně *UFO, nebo jen záblesk letadla?* z časopisu 21. století Junior a komiks *Ukřižování Ježíše Krista* od Jiřího Černého. U prvního textu se nachází jediná zajímavá otázka, která se nezaměřuje pouze na informace z textu a ta se ptá na to, zda žáci v UFO věří nebo ne. U druhého textu mají žáci pouze říct, jak a kde byl zabit Ježíš Kristus, což postrádá veškerý smysl texty. *Čítanka pro 8. ročník* (2017) obsahuje především texty s křesťanskou tematikou – *Sofiin svět* od Josteina Gaardera, *Příběhy, na které svítilo slunce* od Eduarda Petišky, *Evangelium podle Lukáše* nebo *Původní učení Ježíše Krista* od Vladimira Antonova. Opět jsou veškeré otázky směřovány pouze k textu. U posledního zmíněného textu od Antonova se však nachází jedna zajímavá otázka, která se ptá na to, jak a v čem by se změnil svět, kdyby každý člověk miloval svého bližního. V *Čítance pro 9. ročník* (2018) je pouze jeden text, který obsahuje alespoň náznak spirituality. Jedná se o knihu *Žitkovské bohyně* od Kateřiny Tučkové, která vypráví příběh o ženách, kterým se říkalo bohyně a jednalo se o léčitelky. Otázky znovu směřují na porozumění textu a vyhledávání informací.

Čítanky z nakladatelství SPN (2019), konkrétně čítanky pro 8. a 9. ročník, obsahují texty jak s křesťanskou tematikou, tak s židovskou tematikou. V *Čítance pro 8. ročník základní školy* jsou na začátku dva texty, které se váží ke křesťanství a židovství. První text je *Vražda Kainova z Biblických příběhů* od Ivana Olbrachta. Otázky směřují k pouhé reprodukci textu. Druhým textem jsou *Příběhy z talmudu* od Bradleyho N. Bleefeldy, které jsou plné různých podobností a jejich součástí je také komentář rabína. Zde jsou oproti ostatním čítankám otázky velmi povedené. Žáci mají říct, zda s rabínovým výkladem vždy souhlasí, jaké další myšlenky

se v textu objevují a mají přiřadit sami sebe k jednomu ze čtyř typů žáků, o kterých se v textu píše. V *Čítance pro 9. ročník* bychom mohli okrajově zmínit pouze úvodní text z *Úsměvných židovských historek* od Daniela Lifschitze s židovskou tematikou, ale spirituální prvky zde nenalezneme.

Čítanky od nakladatelství Alter obsahují pouze texty bez úkolů a otázek pro žáky. Nejvíce spirituálních textů se nachází v *Čítance 8* (2020). Najdeme zde texty z *Čtení bible kralické* od Ivana Olbrachta, *Velký příběh Bible* od Stefana Andrese nebo text z knihy *Legenda aurea* od Jakuba de Voragine. *Čítanka 9* (2018) obsahuje dva texty se spirituálními prvky, a to *Alchymistu* od Paola Coelho a *Podobenství o zrně a koukolu* od Svatopluka Karáska.

Čítanka pro 9. ročník od vydavatelství Nová škola (2017) neobsahuje ani jeden text zaměřený na křesťanskou spiritualitu. Jsou v ní ale dva zajímavé texty, které bychom zařadili do oblasti esoteriky a hledání sebe samého. Prvním textem je výše zmíněný *Alchymista* od Paola Coelho a druhým textem je *Celestinské proroctví* od Jamese Redfielda. K oběma textům jsou připojené otázky, které se váží především k výstavbě a porozumění textu. Jen jedna je pro nás zajímavá. Zaměřuje se na to, jaký Osobní příběh by žáci chtěli zažívat. U jiných otázek není na sdílení myšlenek a názorů místo.

Jako čítanku s největším počtem spirituálních textů bychom označili *Čítanku 7* (2018) od Frause. Nachází se zde kapitoly nazvané Hledání starých příběhů a Pátrání po tom, kdo jsme a co máme dělat. V první zmíněné kapitole najdeme příběhy ze Starého zákona, konkrétně o Adamovi a Evě, o přechodu Rudého moře a o Davidovi a Goliášovi. Příběh o Adamovi a Evě je přepsán přímo z Bible, ale zbylé dva jsou převyprávěním od Ivana Olbrachta a Renáty Fučíkové. Zároveň je ke každému příběhu další text, který se k němu váže, ať už z hudební tvorby nebo z literární tvorby. Otázky k textům ale směřují převážně na porozumění textu, a ne na jeho reálný význam. Stejně je tomu u příběhů z Nového zákona, které následují. V druhé zmíněné kapitole se setkáme s různorodějšími vhodnými texty např. od Marka Orko Váchy, Josteina Gaardera, Gándhího, Ivony Březinové, Alexandera Dumase, Platóna nebo Jiřího Ortena. Opět se ale úkoly k textům vztahují k mluvnici. Otázky se vůbec nezaměřují na vlastní názor žáků, jak by daný problém vyřešili a jak by se v dané situaci zachovali oni. Otázky a úkoly nepřesahují text natolik, abychom s žáky mohli vést diskusi. Jedná se ale o vhodné texty do literárních hodin.

Jak můžeme vidět, většina těchto knih není intencionální literaturou pro děti a mládež. Pro žáky může být náročné spiritualitě porozumět a aplikovat ji do svého života, když se s postavami neztotožní. Dobrou variantou jsou převyprávěné biblické příběhy, které jsou žákům bližší a jsou pro ně podstatně srozumitelnější než četba Bible samotné.

Tato diplomová práce se zaměřuje pouze na šest vybraných knih, ale existují také další zajímavá díla pro děti a mládež se spirituální tematikou. Vyjmenujeme tedy několik z nich: *Chlapec, krtek, liška a kuň* (Charlie Mackesy, 2021), *Christina: Dvojčata zrozená jako světlo* (Bernadette von Dreien, 2019), *Nevyžádané rady mládeži* (Marek Orko Vácha, 2017), *Ten divnej a jiná* (Jolana Mathesová, 2024), *Oscar a růžová paní a Noemovo dítě* (Éric-Emmanuel Schmidt, 2002, 2004), *Popoupo aneb podivuhodná pouť pouští* (Zuzana Holasová, 1996), *Drakobijce: Moje cesta* (Juraj Hajkovský, Marek Domes, 2015), *Marcelino* (Jose María Sánchez-Silva, 2007), *To jsem já, Margaret!* (Judy Blume, 1999), *Větrný mlýn tety Olgy* (Jennifer Rees Larcombe, 1996), *Andělé nad Teheránem* (Gina Nahai, 2000), *Rabínův kocour* (Joann Sfar, 2007) nebo *Biblické příběhy pro nevěřící děti* (Martin Vopěnka, 2018).

4. 1. Spiritualita ve výchově

Spiritualita má ve výchově bezpochyby své náležité místo. Jako určitý typ spirituality ve výchově bychom mohli označit etickou výchovu. Dítě se od prvních let života vyvíjí jako etická bytost, která se snaží rozpoznat, co je dobré a co je špatné. Člověk formuje své myšlení a jednání ve vztahu k dobru a zlu, ale také si ujasňuje, co cítí. Zásadní roli zde hrají především rodiče, kteří svým dětem ukazují, co je dle jejich názoru správné a čeho by se měli naopak vyvarovat. Později je dítě ovlivněno také blízkými osobami, školou nebo médii. Je důležité dětem nenásilně zprostředkovávat etiku, a to především tím, že se s nimi o rozpoznávání dobrého a špatného budeme bavit. V jazyce je zakódováno etické podvědomí tradiční kultury, proto bychom se měli zaměřit na to, aby dítě svůj jazyk zdokonalovalo, a následně pak automaticky přijalo a zdokonalilo etické vnímání a hodnoty sebe a dané kultury. V dnešní době je důraz kladen na osobní svobodu, proto bychom mohli při rozhovorech s dětmi a mládeží použít myšlenku, že jejich svoboda končí tam, kde začíná svoboda druhého člověka. Na jednoduchých příkladech každodenních situací se s dětmi můžeme kdykoliv začít bavit a diskutovat. Nejde jen ale o téma svobody, ale i o pravdivost, úctu k životu, ohleduplnost, šetrnost k přírodě, upřímnost nebo soucit. Nejvhodnějším obdobím pro přijímání ideálu dobra je dospívání. Dítě vnímá dobro jako něco, co je nad ním a dává jeho životu smysl. Jedním ze způsobů proniknutí do etických otázek o něco hlouběji je například skaut, ve kterém jsou dětem nabízeny myšlenky a zásady. Záleží pak svobodně na nich, jak s těmito hodnotami naloží a jestli se je rozhodnou následovat a ctít.⁶⁷

⁶⁷ ŘÍČAN, *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*, 2013, s. 142–145

Dalším typem je kulturní výchova. Každý člověk žije v určité kultuře, která je mu zprostředkována již od jeho prvních dní, a to právě výchovou. Ve své podstatě jde o samovolné přijímání a dalo by se říct, že výchova probíhá „sama od sebe“. Může jít o formu tance, kterým vyjadřujeme naše pocity. Hudba je také neodlučitelnou součástí našeho života a s jednoduchými písničkami se setkáváme již jako děti. S tím souvisí také hra na hudební nástroje, které by dětem měly přinést hlavně prožitek radosti z hudby samotné. I skrze hudbu mohou děti zažívat intenzivní city, které bychom mohli přirovnat k posvátným zážitkům. Výtvarná výchova může dětem také pomoci uvědomit si, že dokáží něco nakreslit a beze slov vyjádřit své pocity. Mohou se těšit ze společných výtvorů. Pokud dítě kreslit neumí, můžeme ho vést např. k fotografování. Prostřednictvím svých výtvorů zachycuje okolní svět tak, jak ho samo vnímá a prožívá. Neméně důležité je divadlo a dramatické umění. I s ním se setkáváme ve svém ranném dětství, a to za pomoci maňásků či loutek. Děti se učí rozumět světu kolem sebe, řeší své první konflikty, budují si imaginární svět, ve kterém reflektují témata lásky, přátelství, odpuštění, strachu, zrady a také smrti. Návštěvy divadla a také sledování vhodných filmů je pro děti cenným zážitkem. Dětská duše je tímto zážitkem obohacována a můžeme říct, že se vyvíjí a roste. V neposlední řadě musíme uvést také čtení knih. Knihy rozvíjejí imaginaci, nabízejí umělecký zážitek a obohacují dětské čtenáře hned v několika oblastech jako je jazyková kultura, vyjadřovací schopnosti, porozumění, logické uspořádání, ztotožnění nebo vytváření představ. Důležitý je však vhodný výběr knih a velmi přínosná je také následná diskuse. Jako rodiče, prarodiče a pedagogové máme možnost se o knihách s dětmi bavit.⁶⁸

Filozofická výchova je taktéž vhodným prostředkem, jak dětem otevřít dveře spirituality. Měli bychom děti naučit milovat moudrost, protože se jedná o to nejlepší v nás, naše znalosti a dovednosti, které v průběhu života získáváme. Moudrost nemusí být nutně vázána k inteligenci nebo chytrosti. Záleží na tom, že člověk stále hledá smysl své existence a hledá pravdu. Jako počátek dětského filozofování bychom mohli označit otázky typu *Proč*, díky kterým se děti učí samostatně myslet. Děti by se také měli naučit rozlišovat, co ví a co se jim jen zdá. Jde především o bourání klamů a sebeklamů, kdy se jedná o informace, které nám říkají ostatní nebo o informace, které chceme, aby byly pravdivé. Hlavním cílem je tedy poznání pravdy. Mezi další způsoby prohlubování filozofického vnímání bychom mohli zařadit také hádanky nebo hlavolamy, které dětem zlepšují rozum a myšlení. Objevují správné řešení a přemýšlejí nad jeho smyslem. Správnou odpověď získávají vzhled do skutečností kolem

⁶⁸ ŘÍČAN, *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*, 2013, s. 154–157

nás a jedná se o jakási malá zjevení. Do určité sféry filozofie bychom zařadili také matematiku, která dětem přináší potěšení z počítání a hraní si s čísly. Dítěti se dostává vysvětlení, že i nula, ve své podstatě „nic“, je také číslo. Právě matematika hraje velkou roli v knize *Pane Bůh tady Anna*. Hlavní hrdinka si pohrává s čísly a pomocí matematiky vysvětluje svůj pohled na Boha. K filozofii patří také údiv. Ten se nejhojněji objevuje v období dětství, kdy děti žasnou nad tím, jak věci fungují. S postupným přibýváním let se údiv vytrácí a my se snažíme o to, abychom se divili co nejméně a měli vše pod kontrolou. Nabízí se nám však otázka, která s údivem souvisí a to, kde se to všechno vzalo. Otevírají se nám tak dveře k různým interpretacím o životě a jeho fungování. Filozofie se zabývá závažnějšími tématy, jako je například smrt. V pohádkách se děti setkávají se smrtí, které hlavní hrdina unikne a znovu oživne. V reálném světě takto smrt ale nefunguje. Již předškolní děti bys se s tématem smrti měli osobně setkávat a velmi zde záleží na milujících rodičích, kteří dětem tematiku smrti laskavě vysvětlí. Za další vstup do filozofie by se dala považovat lidská jinakost. Ta úzce souvisí s historií, kulturou a náboženstvím. Setkání dětí s jinakostí je vede k tomu, aby si kladly otázky, které by je předtím možná ani nenapadly. V neposlední řadě patří do filosofie autenticita, díky které zkoumáme, co je naše pravé Já, co chci, čemu věřím a jaký jsem. Toto téma dosahuje vrcholu v dospívání a probíhá odlišně u dívek a u chlapců. Především se však jedná o vědomé osamostatnění od rodičovských vzorů.⁶⁹

Erich Fromm ve svém díle *Umění milovat* uvádí, že člověk by měl v raném věku zažívat kombinaci podmíněné a nepodmíněné lásky, aby se stal zdravým dospělým. Stejně je tomu v křesťanské spiritualitě, kdy je v Písmu psáno jak o Boží lásce podmíněné, tak o lásce nepodmíněné. Jeden z rodičů je „hodný“ a druhý je „zlý“. Zlý ale v tomto případě nestojí ve smyslu toho, že by chtěl svému dítěti škodit. Jde především o poskytování nemilosrdné pravdy a stanovení hranic. Právě tyto hranice nebo překážky pomáhají k tomu, aby bylo vytvořeno strukturované ego a silná identita.⁷⁰

V křesťanské spiritualitě jsou důležité tři ctnosti – víra, naděje a láska. Tyto ctnosti zastávají také svou roli ve výchově. Víra znamená věřit jak v Boha, tak věřit v sebe a druhé lidi. Ve výchově se snažíme vychovat děti správně. Může se stát, že ve výchově zvolíme nevhodnou metodu. Přesto ale musíme věřit, že má dítě silný charakter a výchova mu napomáhá růst a vyvíjet se. Důvěra v Boha, v anděla, v nás samotné nebo v dítě pomáhá k tomu, aby rodiče k výchově přistupovali s určitou lehkostí, a ne s přehnanými obavami.

⁶⁹ ŘÍČAN, *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*, 2013, s. 157–161

⁷⁰ ROHR, *Pád vzhůru: spiritualita pro obě poloviny života*, 2022, s. 49

V rodině je také důležité věřit, že je dítě jedinečné a neprojektovat do něj vlastní obrazy o tom, jaké by mělo být. Právě s touto problematikou se setkáváme v knize *Cha cha chá, zasmál se Mordechaj*. Rodiče by také měli věřit v jeho dobře položené základy. Dítě cítí, že mu rodiče důvěřují a věří jeho schopnostem. V křesťanských rodinách by se měli rodiče také naučit naslouchat svým dětem, skrze které k nim mluví Bůh, protože Bůh se nachází v každém člověku. Naděje ve významu křesťanské spirituality ve výchově neznamená očekávání, ale naději bychom interpretovali jako „doufat v tebe“. Rodič tak doufá v to, že se jeho dítěti podaří život v celé jeho jedinečnosti. Doufá v něco, co nevidí, takže bychom mohli říct, že naděje úzce souvisí s trpělivostí. Naděje je léčivou silou a dítěti vytváří prostor, kde se může projevovat a realizovat. Pokud rodiče ve své děti vloží naději, mohou děti rozvinout vše, co je v nich. Pokud naději nedostanou, nebudou věřit sami sobě, ani rodičům, ani světu a vyprchá z nich zbytek života a ztratí smysl svého bytí. Poslední ctností je láska. Ve většině případů rodiče své děti milují, ale dochází k vyčerpání lásky. Existují dvě cesty k zajištění stabilní lásky. První je cesta spirituality, která věří, že zdroj lásky se nikdy nevyprázdňuje, protože je to pramen Ducha svatého, který je v našich srdcích. Pokud si člověk myslí, že láska došla, navrací se do svého nitra. Čerpá lásku a přijímá své dítě bez jakýchkoliv podmínek. Druhou cestou je přijímání i negativních pocitů. S láskou úzce souvisí agrese, kterou bychom mohli nazvat jako regulátor vzdálenosti. Pokud v sobě cítíme agresi, potřebujeme se starat také sami o sebe a od dítěte potřebujeme odstup. Když rodič žije v myšlence, že láska musí být neustále absolutní a bezpodmínečná, potlačuje agresi, která se pořád vrací.⁷¹

⁷¹ GRÜN A, ROGGE, *Když se děti ptají na Boha*, 2013, s. 37–42

5. Analýza vybraných děl

V této kapitole se zaměříme na praktickou část diplomové práce, která se zaměřuje na analýzu spirituálních prvků v daných knihách. U každé knihy je krátce popsán děj a nejvýraznější prvky spirituality. Ke každé knize je vytvořen pracovní list, který využívá jak metody, které rozvíjejí čtenářskou gramotnost, tak metody, které rozvíjejí spiritualitu u dětí a mládeže. Je rozdělen na aktivity před čtením, během čtení a po čtení. V podkapitolách jsou popsány také cíle, kterých má být pomocí pracovního listu dosaženo. Podkapitoly o knihách obsahují také popis hlavních motivů, se kterými se dá pracovat v rámci rozvíjení spirituality ve výuce českého jazyka. Každý žák je jedinečný a má individuální pohled na svět, proto jsou také pracovní listy koncipovány především jako samostatná práce, která vede k následné diskusi.

5.1. Letopisy Narnie: Lev, čarodějnice a skříň

První knihou, která je vhodná do výuky českého a slouží jako podklad pro rozvíjení dětské spirituality je kniha od C. S. Lewise *Letopisy Narnie: Lev, čarodějnice a skříň* (2005). Ze série *Letopisy Narnie* bychom mohli vybrat i knihu *Poslední bitva*, která v sobě nese také velmi výrazné spirituální prvky. Nejprve shrneme hlavní příběh knihy. Čtyři sourozenci – Petr, Zuzana, Edmund a Lucie – prchají z Londýna před 2. světovou válkou na venkov a dostávají se ke svému strýci Digorymu. Prostřednictvím kouzelné skříně se dostávají do Narnie. Jde o zemi, kde zvířata mluví a existují zde fauni, čarodějnice a magie. V Narnii je stále zima kvůli Bílé čarodějnici, která zde vládne. Děti se dozvídají, že se má brzy objevit lev Aslan a má osvobodit Narnii. Edmund sourozence zradí a jde varovat Čarodějnici. Ta ho zajme a chce ho zabít. Objevuje se však Aslan, který se za Edmunda obětuje. Ten poté vstává z mrtvých a spolu s dětmi, zvířaty a dalšími magickými tvory Narnii před čarodějnici zachrání. Ze sourozenců se pak stávají králové a královny Narnie. O několik let později se dospělí sourozenci nedopatřením vrací zpět do Londýna, kde neuplynula ani hodina.

Aslan v knize vystupuje jako dobrotivý vládce, kterého se ale děti z počátku bojí, protože z něj mají respekt, strach, ale zároveň podivný klid. Lev je králem zvířat, je majestátný a vznešený, ale prožívá lidské emoce, mluví, a i přes své vysoké postavení často vystupuje jako rovný ostatním. V jeho blízkosti se však ostatní cítí v bezpečí. Lev v knize představuje antropomorfovanou postavu Ježíše Krista, který se za lidi nechal ukřižovat. Láska přemáhá smrt a v knize je láska popsána, jako prastará magie. V knize se objevuje faun Tumnus, který chce Lucinku uspat a dovést ji k Čarodějnici, ale svědomí mu to nedovolí a nechá ji utéct.

Později je za to potrestán. I zde vidíme prvky spirituality, která směřuje k reflexi vlastních činů a jejich následků. Silným motivem knihy je také odpuštění. Edmund zesměšňuje Lucii, i když ví, že o Narnii říká pravdu, lže a ostatní sourozence následně zradí. Musí tedy dojít k odpuštění na více frontách. Výraznou postavou je zde Lucinka, která si stojí za svým přesvědčením, že Narnii navštívila a věří v to, že není blázen a chce do Narnie dovést i své sourozence. Navazuje kontakt s faunem a v rozhovorech s obyvateli Narnie zjišťuje, že se necítí v bezpečí a chce jim pomoci. Je vytrvalá, i když jí ani jeden sourozenec nevěří. Bílá čarodějnice představuje Zlo. Vládne v nikdy nekončící zimě, která svým chladem nedovoluje nikomu pociťovat hřejivý pocit lásky. Čarodějnice zláká Edmunda, protože mu nabízí sladkosti a těmi si ho získá na svou stranu. Sladkosti zde představují metaforu pro atraktivní věci, které nám zlo může nabízet. Ne vždy je ale vše takové, jaké se zdá a my můžeme padnout do spáru zla a jen vyšší moc nám může pomoci. Při popisu Aslanova obětování bychom našli prvky křížové cesty, kterou Ježíš procházel, a to konkrétně: Ježíš byl svlečen z šatů – Aslan byl připraven o svou hřivu, Ježíš utěšoval ženy, ať nad ním nepláčou – Aslan utěšoval Lucii se Zuzanou. Křesťanskou symboliku vidíme i v pasážích, když Aslan dýchá na člověka. Jde o dech Ducha svatého, který působí uklidňujícím dojmem. Když Aslan vstane z mrtvých, praskne Kamenný stůl stejně, jako tomu byl po Ježíšově skonání, kdy praskla chrámová opona. Následně Aslan probouzí všechny neživé k životu a všichni táhnou proti Čarodějnici. Končí zima a přichází jaro. Jaro symbolizuje nový začátek, přichází teplo a obyvatelům Narnie se vrací radost a láska do života, vytrácí se strach. I samotné reference na syny Adama a dcery Evy bychom mohli považovat za symbol, protože člověk byl stvořen, aby spolu s Bohem vládl a byl s ním v symbióze, stejně tak, jako byli sourozenci korunováni na krále a královny Narnie, aby vládli spolu s Aslanem.

Jedním z cílů pracovního listu je, aby žáci poznali důležitost odpuštění a lásky, což jsou procesy, se kterými se v každodenním životě často setkáváme. Dalším cílem je přiblížení křesťanské spirituality. Žáci se seznamují s nejvýraznějším činem, který Bůh udělal, a to že dal svého syna, aby se za nás obětoval. Cílem je také rozpoznat zlo a dobro, které je v knize vyjádřeno prostřednictvím postav lva a čarodějnice. Žáci rozpoznávají své pocity na základě textu. Dále žáci napíší vzkaz, ve kterém zformulují své myšlenky a vyjádří vděčnost. V pracovním listu je jako první aktivita zvolen pětílístek. Jedná se o metodu, která rozvíjí schopnost analýzy a kritického myšlení. Také u žáků rozvíjí slovní zásobu a vyjadřovací schopnosti.⁷² Slovem, od kterého se vše odvíjí je lev, protože se jedná se o hlavní postavu

⁷² SIEGLOVÁ, *Konec školní nudy: didaktické metody pro 21. století*, 2019, s. 105–106

symbolizující Boha. Sledujeme, jaké mají žáci o lvu představy, jestli ho mají spojeného s pojmem král zvířat nebo ho vnímají jako něco, čeho by se měli bát. Tento pracovní list byl vyzkoušen v hodině českého jazyka a žáci nejčastěji jako synonymum uváděli šelma a pro většinu z nich představoval nebezpečí. Jeden žák jako synonymum uved slovo já. Jeho znamením zvěrokruhu byl totiž lev. Po přečtení ukázky se ptáme na to, jak na ně Aslan působí, co se jim na něm líbí nebo nelíbí a proč. Tato otázka směřuje na jejich pocity z textu a pracují se svými představami. Většina se na lva dívala pozitivně, ale byly překvapení, že mluví. Dále se žáků ptáme, jestli je k textu napadají nějaké otázky. Nabádáme je k tomu, aby se dívali za text a chtěli vědět víc než jen to, co je před nimi napsáno v textu. Mnoho žáků chtělo vědět proč lev mluví, kdo jsou Bobrovi nebo co Edmund udělal. V poslední otázce před druhou ukázkou se ptáme na to, jak by se cítili, kdyby je jejich sourozenec v důležité chvíli zradil. Tato otázka byla pro žáky náročná a musela jim být přiblížena. Jako příklad jsme uvedli, že se sourozenci domluvili na stavění důležitého bunkru, ale bratr nebo sestra šli na hřiště s jinými kamarády. Žáci se do situace ale neuměli vžít, a tak jsme uvedli, že nám měli pomoc s těžkým domácím úkolem, ale pak nám řekli, že pro ně nejme důležití. Pak žáci uváděli pocity smutku a zklamání. Je tedy vhodné žákům určitou situaci přiblížit. Tato otázka je mířená jak na vztahy se sourozenci, tak na nitro žáků a jejich jednání a pocity při náročných situacích. Po druhé ukázce mají žáci za úkol vypsát, jaký je Aslan a jaká je Čarodějnice. Žáci v návaznosti na text popíší tyto protikladné postavy, které symbolizují dobro a zlo. V další otázce se dostáváme k té nejzásadnější myšlence. Žáci mají napsat svůj názor na Aslanovo obětování. V této otázce se také nepřímo dotýkáme etiky a mravních hodnot, které mohou mít žáci každý jinak postavené. Můžeme se tak setkat s mnoha názory, ať už pozitivními, tak negativními, ale většina žáků odpověděla, že je Aslan odvážný nebo že to nechápou a sami by to neudělali. V následující otázce se ptáme, jak rozumí větu: *Smrt začne pracovat obráceně*. Žáci nám v této odpovědi popíší, jak smrt vnímají a jak interpretují tuto větu. Téma smrti do školy určitě patří a neměli bychom se ho bát, ale měli bychom jako učitelé chtít vědět, jak na smrt pohlízejí žáci a jak ji vnímají. S touto otázkou byl také problém, ale jiný než to, že nechápali situaci. Žáci si nedokázali představit, jak by smrt fungovala obráceně, protože většina z nich brala smrt jako něco konečného a nedokázala si představit, jak by mohla fungovat obráceně. Předposlední otázka je mířena na kulturní rozhled žáků. V mnoha filmech, seriálech nebo knihách se setkáme s tím, že někdo za někoho položí život. Ptáme se, jak to na ně působí. Jestli obětování se za někoho žákům připadá hrdinské, odvážné, nebo se jedná o výraz největší lásky anebo to vnímají jako kýč romantických filmů. Mnoho žáků obětování popisovala podle filmů, ale našlo se pár žáků, kteří jsou věřící a zmínili postavu ukřižovaného Ježíše. V posledním

úkolu mají žáci Aslanovi napsat vzkaz. Jde o osobní formulaci citů, ať už pozitivních nebo negativních. Žáci píší někomu, kdo je ve vysoké pozici, ale stejně jim je blízko. Zároveň se vžívají do pozice Edmunda a nenásilně se tak učí empatii. Mnoho žáků napsalo prostě díky, jiní psali vzkazy typu: Jsi borec, ale mnoho žáků nenapsalo vůbec nic.

5.2. Cha cha chá, zasmál se Mordechaj

Knihu *Cha cha chá, zasmál se Mordechaj* (2020) napsala Klára Smolíková a Tobiáš Smolík. Děj knihy spočívá v tom, že syn židovského hodináře Mordechaj dva roky cestuje časem a putuje v období od 10. po 19. století. Mordechaj se ocitá v různých důležitých momentech židovské historie a setkává se s nejznámějšími židovskými představiteli. Kniha neobsahuje pouze samotný příběh, ale je doplněna také vysvětlivkami a komiksovými kresbami, které vysvětlují židovské tradice a popisují dané století a jeho významné židovské osobnosti, které tehdy žily na území České republiky.

Kniha v sobě nese především židovské zvyklosti, jejich spiritualitu a pohled na svět. Mordechaj nikdy nebyl svým otcem přijímán jako dobrý syn, kterého z něj chtěl mít a byl pro něj jen zklamáním, protože na něj vždy kladl vysoké nároky, které Mordechaj v danou chvíli nemohl splnit. Promítal do něj své představy o perfektním synovi, kterým ale Mordechaj nebyl. Otec nebral v potaz Mordechajovu osobnost a chtěl, aby se stal synem, kterého si vysnil. Při putování se Mordechajův postoj k judaismu a jeho otci začíná měnit. Na začátku své cesty je jen neposlušným chlapcem, který si ze všeho dělá legraci, všemu se směje, nic nebere vážně a nerespektuje rabíny. Postupně se dostává ke kořenům židovských tradic a začíná chápat jejich pravý význam. Osoby, se kterými se setkává, mu vysvětlují to, čemu nerozumí a co ho zajímá. Čeká, že ho pokárají, že se nemá vyptávat, protože tak to vždy zažíval s otcem. Oni mu ale ochotně vysvětlí opravdový význam tradic. Při cestách využívá znalosti, které mu předala jeho rodina, ale on tradice chápal jako povinnost, kterou musí a nechápal proč. Svým vtipem se dostává z mnoha náročných a nebezpečných situací. Člověk by neměl měnit celou svou osobnost, ale zaměřit se na své silné stránky a uspořádat si životní hodnoty. V předposlední kapitole se Mordechaj probudí v 19. století, kde se setkává se svým otcem, který byl v mládí zapáleným politicky angažovaným člověkem, který se nebál postavit se své rodině pro názory, které by pomohly židům v tehdejší společnosti. Mordechaje tehdy pojmenoval podle něho, protože se v minulosti setkali a on mu pomohl. Mordechaj byl tedy vždy tím, kým jeho otec chtěl, aby byl, ale on to neviděl, protože byl Mordechaj ještě malým hravým nevyzrálým chlapcem. Při cestování se z něj stává bystrý, uvědomělý mladík, který

bere život s nadhledem a neztrácí svůj humor. Při putování historií se setkává s mnoha inspirativními osobnostmi, ale na konci jeho dobrodružného putování se mu největším vzorem stává jeho otec. Domů se vrací o dva roky později. Jeho otec si za tu dobu sám uvědomil, že se choval stejně jako kdysi jeho otec, a svého vlastního syna vyhnal vlastní chybou. Příběh končí v 19. století, což je pro příběh Mordechaje z časového hlediska logické. Tato kniha se nezabývá smutnou historií židovského národa ve 20. století. Pro čtenáře existuje mnoho jiných knih, které se tématice holocaustu věnují, ale tato kniha popisuje nejen významnou historii židovství na území Česka, ale popisuje také duchovní přerod malého, lehkomyšlného chlapce ve vyspělého muže, který mění své hodnoty, svůj pohled na druhé a život, ale pořád si zachová své unikátní osobnostní rysy. Uvědomuje si své silné a slabé stránky a učí se s nimi pracovat. Když se zaměříme na samotné rituály a tradice, tak v mnoha pasážích je ústy postav řečeno, že je nemůžeme brát doslovně, ale že slouží jen jako připomínka. Člověk nemůže vkládat své hříchy do kousků chleba, které odhodí do řeky nebo je smýt ve vodě. V knize se objevuje také tematika smrti, kterou Mordechaj začne chápat jako něco přirozeného, a ne jako něco, čeho se musí člověk bát. V různých kapitolách se také mluví o vztahu Židů a křesťanů, nebo Židů a nevěřících. V jedné kapitole se dostáváme mimo Česko, a to konkrétně do Jeruzaléma, ve kterém pobýval Pentachja z Řezna, který určitý čas strávil v Praze. Kromě tématu smrti se zde otevírají témata jako je postavení žen, modlitba, studium, vztah k autoritám nebo lichva.

Hlavním cílem pracovního listu je, aby žáci objevili a popsali změnu v Mordechajově chování. Cílem je také to, aby žáci přišli na to, že je důležité to, co říkáme, protože to může nejen potěšit, ale také uškodit. Žáci si také uvědomí, že židé mají určité tradice a staví se k židovství otevřeně. Historie Židů totiž nikdy nebyla jednoduchá, a to se nebavíme jen o událostech 20. století. Žáci se dozvídají více o židovské kultuře. Pracovní list se nesoustřeďuje na židovskou historii, ale na postavu Mordechaje a jeho osobní růst. Před samotným pracovním listem s žáky uděláme metodu alfabox. Každý si vylosuje jedno písmeno z abecedy a vytvoří k němu větu, která se bude vztahovat k židovství. Počítáme s tím, že většina žáků se bude soustředit na historické události z 20. století. Tato metoda pracuje s prekoncepty, pomáhá s utříděním informací, rozvíjí kreativitu a žáci se zamýšlí nad tématem židovství. Po první ukázce, která je z první půlky knihy, se žáků ptáme na to, jaký Mordechaj je, jak by ho popsali. Tato ukázka bude východiskem ke konečnému srovnání po ukázce druhé. V následující otázce se ptáme na slova Mordechaje, který říká, že pyká za něco, co není a za něco, co nedělá. Mnoho žáků se ve svém životě může setkat s tím, že na ně rodina nebo společnost klade vysoké nároky. S žáky můžeme diskutovat o tom, jak toto vyjádření chápou, jak mu rozumí, popřípadě nerozumí. Sami se ve svém životě mohou cítit jako Mordechaj, který

buď dělá vše špatně, nebo nedělá to, co se po něm chce. Další otázka se věnuje bolesti, kterou může způsobit pouhé vyřčené slovo. Je velmi důležité, aby si žáci uvědomili, že slovo je mocná zbraň a učitelé českého jazyka by měli žáky vybavit jakousi příručkou, jak se slovy nakládat. Žáci mají rozhodnout, co je pro ně bolestivější, zda slovo nebo čin a svůj výběr zdůvodnit. Každý žák má předešlé zkušenosti alespoň s jedním se zmíněných útoků a porovná, co vnímá jako horší variantu. S žáky můžeme na toto téma rozvést diskusi a podívat se na problematiku slovních útoků jejich očima. Po druhé ukázce přichází otázka na první odstavec textu, ve kterém Mordechaj bojuje za práva Židů a snaží se o zrovnoprávnění všech židovských občanů. Každý má právo na to, věřit v to, co sám chce, i když to někomu může připadat zvláštní. V minulých staletích neměli všichni lidé stejná práva a museli za ně bojovat. My dnes žijeme v době, kdy můžeme svobodně cestovat, vyjadřovat se, studovat a vyznávat jakoukoli víru bez postihů. Další otázka směřuje k židovskému rčení *Mazel tov*, a to konkrétně na jeho význam a způsob použití. Do výuky zapojíme také mobilní telefony a žáci si informaci sami vyhledají, což je pro ně přínosnější než to, že jim bude odpověď pasivně předána. Při vysvětlení mohou žáci narazit na *jidiš*, o kterém se s nimi můžeme pobavit a dohledat o něm více informací. Závěrečná otázka se zaměřuje na Mordechajův osobní růst a jeho posun. V první ukázce vystupuje Mordechaj jako nevychovaný chlapec, který má všetečné dotazy, ale již v první ukázce můžeme sledovat náznaky sebereflexe. V druhé ukázce již Mordechaj vystupuje jako sebevědomý mladík, který má srovnané hodnoty a objevuje své pravé Já. Po žácích budeme chtít také zdůvodnění, jak k tomu podle nich došlo.

5.3. Pan Ibrahim a květy koránu

Kniha *Pan Ibrahim a květy koránu* (2006) je dílem francouzského autora Érica-Emmanuela Schmidta. Hlavní postavou je židovský chlapec Mojžíš, který v krámě pana Ibrahima krade konzervy. Po čase se s panem Ibrahimem spřátelí a dozvídá se více o jeho životě a jeho víře. Chlapec nemá dobré vztahy s otcem, který ho opustí, a tak ho pan Ibrahim adoptuje. Podnikají spolu výlety a Mojžíš se dozvídá více a více informací o koránu. Jednoho dne pan Ibrahim zemře. Chlapec převezme jeho obchod, konvertuje a změní si jméno na Mohammed.

Kniha je plná spirituálních myšlenek, které jsou mířeny na různé druhy náboženství, ale hlavním náboženstvím je sufismus, který se obrací k vnitřnímu náboženství, a může tak působit jako opak náboženství, protože ve své podstatě není ničím ohraničen, ale záleží na každém člověku, jak se k životu postaví. Kniha začíná velmi neobvykle, a to popisem,

jak své úspory Mojžíš utratí v nevěstinci a říká, že se z něho stal muž. Již začátek nám předkládá, že si Mojžíš musí v životě něco dokázat. Okrádá svého otce, aby ho potrestal za to, jak se k němu chová a krade také v krámku pana Ibrahima. Mezi krádežemi je ale velký rozdíl. U pana Ibrahima se začíná v Mojžíšovi ozývat svědomí a probouzí se v něm stud. Své jednání se snaží ospravedlnit výmluvou, že pan Ibrahim je Arab, ale začíná ho více poznávat a zajímá se o jeho způsob života. Ibrahim o jeho krádežích ví, a přesto se nezlobí, ale ještě mu říká, aby nekradl jinde než u něj, protože pak by se Mojžíš mohl dostat do problémů. Právě v této část se z nich stanou přátelé. Mojžíš totiž z jeho chování cítí, že Ibrahimovi na něm záleží, což doposud od svého otce nezažil. Konečně někomu na něm záleží, a on se tak cítí přijatý a milovaný. Důležitou roli hraje také velký věkový rozdíl a Mojžíš se učí žít život od starce. Pana Ibrahima bychom ale nemohli nazvat poctivým obchodníkem, protože své zákazníky okrádá, kde se dá. Mojžíš byl vychován v židovské rodině, ale o smyslu židovství nemá tušení, protože jeho otec nevěří v Boha a nevěří, že život nějaký smysl má. Byl také často srovnáván se svým bratrem Popolem, který odešel s matkou a byl definicí slova perfektní. Jeho bratr Popol však nikdy neexistoval a otec si ho jen vysnil. I tato zkušenost výrazně ovlivnila jeho život, protože se na lidi vždy díval jako otec na něho, s opovržením. Zároveň zjišťuje, že život s otcem, který nemá žádný smysl a je v něm jen utrpení a smutek, není život, který by si Mojžíš přál. Mnohem větší smysl má pro něj být s Ibrahimem, který mu předává zkušenosti a spokojenost v životě mu přináší také navštěvování nevěstince. Jedná se o kontrast k jeho dosavadnímu životu, kdy ho otec neustále ponižuje a srovnává s ostatními. Ibrahim Mojžíše učí, že když se bude smát, lidé kolem budou měnit svůj postoj k němu. Úsměvem může přesvědčit sám sebe i ostatní lidi, že v životě je důležité být milý, a ne stále zasmušilý. Své jednání Ibrahim argumentuje tím, že dělá to, co je napsáno v Koránu. Nejedná se ale o univerzální příručku na všechno. Pan Ibrahim není tradiční muslim, ale vyznává sufismus. O svých rozhodnutích rozhoduje podle toho, co uváží, že je pro něj v danou chvíli nejlepší a řídí se svými vnitřními pocity. Výraznou myšlenkou je, že člověk se narodí do rodiny, která vyznává určité náboženství, ale člověk by si měl sám přijít na své prožívání spirituálního života. Člověk se nemůže upnout pouze ke knihám a tomu, co je v nich, ale musí život poznat a užívat si ho. Výrazným znakem je role rodiny v našem životě a historie, která nás může velmi poznamenat. Člověk, který nemá základy spirituality ve svém životě, není nijak veden a k jeho životní situaci se přidají ostatní faktory, jako byla u Mojžíšova otce smrt jeho rodičů v koncentračním táboře a vyhazov z práce, může vyústit k tomu, že si člověk vezme život. Tak tomu bylo i Mojžíšova otce. Nedokáže se se svým životem srovnat a nenachází v něm smysl. Při setkání Mojžíše s jeho matkou se Mojžíš představí jako Mohamed a později ho pan Ibrahim

adoptuje. Rodinu totiž netvoří pouze lidé, se kterými jsme spojení krví, ale se kterými se spojí naše duše. Svým jednáním se Mojžíš dostal do bodu života, který mu vyhovuje. Nechce s ní mít nic společného a chce si žít svůj vlastní život, ve kterém ho nebude nikdo svazovat. V modlitbě se Mojžíš ponořuje do sebe a přichází na to, že momentálně je v životě šťastný a odpouští své rodině za to, jak se k němu chovala. Modlitba u Mojžíše se skládá z tance. Při modlitbě totiž nemusíme jen sedět nebo klečat a přemítat v myšlenkách, ale můžeme zapojit celé naše tělo. Skrze pana Ibrahima byl Mojžíš schopný uzdravit svou duši, srovnat si život a najít mu smysl.

Cílem pracovního listu je, aby se žáci dozvěděli více informací i islámu, konkrétně tedy o súfismu a vytvořili si na něj svůj vlastní názor. Žáci přemýšlí o smyslu víry v Boha a argumentují, proč to pro ně je nebo není důležité. V jedné z otázek se dostaneme také k holocaustu, o kterém by žáci již měli vědět, ale měli by si uvědomit, že se nejednalo jen o utrpení lidí v koncentračních táborech, ale také o následnou velkou bolest pozůstalých. Pracovní list k této knize je zaměřen především na výše zmíněný súfismus. V otázce před čtením se ptáme, jestli žáci vyznávají nějaké náboženství a jestli má pro ně víra v něco smysl, proč ano, proč ne. Při této otázce se žáci zamyslí nad smyslem víry a její roli v jejich vlastním životě. Tento pracovní list byl vyzkoušen v hodině českého jazyka a žáci s vírou ve většině zkušenosti mají. V celé třídě se objevili dva žáci, pro které víra není důležitá a spoléhají se jen na sebe. Ostatní měli spíše pozitivní vztah k víře, i když oni sami v nic nevěří. Po přečtení první ukázky se ptáme na to, v čem podle nich spočívá smysl vnitřního náboženství. Jak by ho žáci vlastními slovy popsali a co pro ně vnitřní náboženství znamená. Žáci zde neuvažují jen nad věcmi vnějšími, ale obrátí se na vnitřní svět, který každý člověk prožívá jinak. Zde se shodla většina žáků, že se jedná o něco, co člověk řeší sám v sobě a podle toho se chová. Další otázka je zaměřená na úryvek o způsobech myšlení, které mohou být nemocemi. Žáci se k této otázce vyjadřovali tak, že někdy můžeme myslet tak moc, že nám je z toho špatně a nemůžeme přestat. Zde daný text odkazuje na skupiny a jejich smýšlení, které mohou být škodlivé pro psychické i fyzické zdraví. Žáci si mohou uvědomit, že naše myšlení ovlivňuje naše jednání a to, jakým způsobem budeme prožívat vlastní život. Poslední otázka před druhou ukázkou se zaměřuje na samotný súfismus a to, jak na ně jako náboženství působí. V praxi žáci odpovídali převážně pozitivně. Bylo jim blízké to, že si víru člověk prožívá vevnitř a určuje si svá pravidla. Objevili se však žáci, pro které bylo těžké se ztotožnit s tím, že by neměli vůbec žádná pravidla a život by si museli řídit sami podle sebe. Většina se ale shodla na tom, že určitá morální pravidla by měla existovat a neměla by se porušovat. V první otázce po druhé ukázce se ptáme na to, jak se otec cítí a proč je podle něho víra v Boha namáhavá. Žáci mohou z textu

vycítit ponurou atmosféru a interpretovat si sdělení otce. Skoro celá třída vyjádřila pocit smutku a beznaděje. Další otázka směřuje k židovství a víře v Boha, jestli spolu tyto dvě věci souvisí nebo ne. V textu je napsáno, že víra v Boha nesouvisí s židovstvím. Žáci mají napsat, zda s tím souhlasí nebo ne a proč. Žáci se židovstvím předešlé zkušenosti mají a měli by být schopni podle svého přesvědčení svůj názor vyjádřit. Jednohlasně zazněla odpověď ano, protože Židé věří v Boha. Bližší informace ale žáci nevěděli, znali jen tuto. Poté následuje otázka na ošklivou paměť židů. V tomto případě mluví otec o druhé světové válce a tato reference odkazuje na koncentrační tábory. Všichni žáci, až na jednoho, na téma druhé světové války nepřišli. Odpovídali, že se otci v dětství stalo něco špatného, ale přímo koncentrační tábory nezmínili. Onen zmíněný žák přišel s odpovědí, která se přímo vázala k holocaustu a vyjádřil jasně své myšlenky. Jednalo se o žáka, který čte především knihy z období druhé světové války. V této otázce se můžeme žáků také doptat, co o daném období ví. Závěrečný úkol se zaměřuje na víru v Boha či něco jiného. Jejich úkolem je uvést argumenty pro a proti víře. V této aktivitě se nejedná jen o získané znalosti a informace z textu, ale také o jejich předešlé zkušenosti s vírou.

5.4. Panda a dráček

Knihu *Panda a dráček* (2021) napsal James Norbury a nejedná se o intencionální literaturu pro děti. Norbury příběh napsal, když pracoval u Samaritánů na lince důvěry a z velké části vychází z buddhismu. Děj je velmi jednoduchý. Panda a dráček se potkají a promlouvají spolu, obdivují krásy přírody a jejich hovory jsou zachyceny v každém ročním období. Na jaře se panda s dráčkem poznávají, v létě jsou z nich již nejlepší přátelé, na podzim žijí daným okamžikem a připravují se na zimu a v zimě se potýkají s těžkostmi a sbírají sílu na jaro. Dráček je energičtější a impulzivnější. Panda je naopak pomalá, moudrá a citlivá. Jejich odlišnosti je svádí dohromady a vedou k zajímavým hlubokým konverzacím. V knize se nachází také povedené ilustrace, které jsou výtvarným sdělením toho, co chtěl autor čtenářům předat.

Jak jsme již zmínili, je kniha plná budhistických myšlenek. Krátké úryvky rozhovoru vedou čtenáře k zamyšlení se nad svým vlastním životem. Shrneme zde nejdůležitější myšlenky. Je velmi důležité, jakými lidmi se obklopujeme, protože oni s námi budou procházet životem. Přátelství v našem životě hraje významnou roli, protože se v těžkých chvílích můžeme obrátit na druhého, který nám naslouchá, utěší nás, podpoří nás a pomůže nám. Velmi výrazným motivem v knize je přítomnost. Když se budeme zabírat pouze minulostí

nebo pouze budoucností, uniknou nám krásné chvíle, které nám nabízí přítomnost. Smyslem našeho života je být přesně teď a tady s lidmi, které máme rádi. Někdy nám může pomoci i to, že neděláme nic a jen tak dýcháme a žijeme v přítomném okamžiku. Celou knihu panda s dráčkem hovoří také o čaji, při kterém se člověk zastaví a užívá si přítomný okamžik s daným člověkem. Čaj bývá často doprovázen různými rituály, které uklidní naše tělo a mysl. Nikdy nevíme, jak dlouho tu budeme my nebo jiní lidé, proto bychom neměli promarnit dny negativními myšlenkami. Jsme součástí přírody, a tak jako je nádherná příroda, tak jsme krásní i my sami. Stejně jako v přírodě, tak i u člověka se mnoho věcí děje pod povrchem a nikdo jiný je nevidí. Ani příroda, ani my nejsme dokonalí a není vůbec špatné dělat chyby. Právě chyby ukazují naši snahu a vytrvalost. V každodenním shonu se zapomínáme soustředit na maličkosti, které jsou všude kolem nás a mohou nám přinášet radost. Měli bychom se řídit našimi pocity. S některými lidmi se nebudeme cítit dobře a nebudeme pociťovat pozitivní emoce, záleží ale jen na nás, koho si do života vpustíme. Všechno naše utrpení a bolesti jsou dočasné, a když je překonáme, staneme se silnějšími. Výraznou myšlenkou je také to, že každý jsme jedineční a nemá vůbec žádný smysl se porovnávat s ostatními a klást na sebe přehnané nároky. Měli bychom se soustředit především na náš život a nechtít se někomu vyrovnat. Norbury nás přirovnává k ročním obdobím, která jsou úplně jiná, ale každé období je něčím překrásné. My sami můžeme měnit svět, a to pomocí druhého člověka, kterému můžeme nabídnout pomoc a stát se jeho posluchačem a společníkem na spirituální cestě. Neměli bychom se bát něčeho, co ještě nenastalo. Strach nás často zastavuje v objevování našich předností. V knize najdeme také několik obrázků, které popisují, jak se dá využít list. I taková drobnost jako je list, má ve své existenci mnoho funkcí a záleží jen na naší kreativitě, co s ním uděláme. Stejně tak máme i my různé možnosti a „využití“ v životě.

Cílem pracovního listu je především zamyšlení se a zastavení. Žáci najdou a vyjádří hlavní myšlenku textu a přidají svůj komentář. Žáci se vciťují do postavy a odpovídají na otázky jako někdo jiný. Žáci také diskutují o svých prioritách a naslouchají svému kamarádovi. Žáci nakreslí obrázek, který vystihuje atmosféru rozhovoru a zachycuje jejich fantazii. Žáci také vytvoří rozhovor mezi postavami, který je v souvislosti s obrázkem. Pomocí tohoto krátkého rozhovoru vyjádří své myšlenky. Žáci si uvědomí, že knihu tvoří jen příběh, který je tvořen pomocí textu, ale výrazným prvkem jsou také ilustrace. V pracovním listě jsme se zaměřili především na stránku významovou, ale také na stránku výtvarnou, protože i sama kniha k tomu nabádá. Na úvod se žáci ve dvojicích pobaví o tom, co je pro ně v životě nejdůležitější. Následně budou žáci říkat to, co jim řekl jejich soused a naopak. Zamyslí se nad tím, co v životě opravdu potřebují, ať už se jedná o věci nebo lidi. Při rozhovoru nebudou

mluvit o svých nejdůležitějších věcech, ale o věcech spolusedícího. Musejí tak druhému naslouchat a jeho monolog reprodukovat. Tím, že je kniha napsána v útržcích rozhovorů, není ukázka jednolitá, ale vybrali jsme pasáže, které k sobě mají tematicky blízko. Žáci si přečtou kousky textu, napíší hlavní myšlenku a jejich vlastní komentář. První úryvek v sobě nese sebelásku a vnímání nás samotných ve vztahu k druhým lidem. Ne vždy se budeme všem líbit a nemůžeme se porovnávat s ostatními, protože jsme každý jiný. Mimo hlavní myšlenku a komentář se ptáme také na to, proč je těžké být laskavý sám k sobě. Žáci nereflektují jen vztahy k druhým lidem, ale také k nim samým, protože je důležité se znát a mít rád, obzvláště v období puberty. Další úryvek se zaměřuje na to, že můžeme zažívat těžké chvíle, ale když máme pevné základy, tak se z obtížných situací zvládneme dostat a jsme pak silnější. Třetí úryvek se zaměřuje na to, jakými lidmi se obklopujeme a ukazuje důležitost přátelství. Následující ukázka se zabývá přítomností a jejího vědomé vnímání. Poslední úryvek v sobě nese poselství, že není příhodnější doba ke změně, než je aktuální moment. Nemusíme věci odkládat na potom, ale musíme být odhodlaní a pustit se do nich hned. V tomto rozhovoru se objevuje také slovo reinkarnace, které může být pro některé žáky neznáme. Vyhledají si informaci na mobilu a učí se samostatnému vyhledávání informací. Jedná se o pojem, který odkazuje ke znovuzrození. Nemusíme ho používat pouze ve smyslu zrození, narození či převtělení, jak tomu často bývá, ale můžeme ho uchopit z duchovní stránky, jako proměnu našeho myšlení. Po přečtení všech krátkých ukázek mají žáci za úkol popsat pandu a dráčka. Jak na ně z ukázek působí, jací jsou. Každá z postav je jiná a pomocí ukázek by žáci měli být schopní to rozpoznat. Tento úkol je východiskem pro následující úkoly, ve kterých se mají ponořit do postav a odpovídat jako postava pandy. V druhé neúplné ukázce jsme vybrali části rozhovorů, ve kterých se dráček pandy na něco ptá, aby žáci mohli odpovědět. Vcítí se do postavy a promítnou do ní své myšlenky, které zformulují do odpovědi. Poslední dva úkoly v pracovním listě pracují s výtvarnou stránkou knihy. Nejprve mají k obrázku vymyslet rozhovor dvou postav. Po přečtení mnoha úryvku z knihy by žáci měli vycítit v jakém duchu se rozhovory nesou a vytvořit jim podobný. V posledním úkolu naopak k úryvku textu vytvoří ilustraci. Zapojí svou fantazii a nepracují jen se samotným textem, ale i s jeho výtvarným ztvárněním.

5.5. Pane Bůh, tady Anna

Knihu *Pane Bůh, tady Anna* (2000) napsal Sydney George Hopkins, který psal pod pseudonymem Fynn. Hlavními postavami jsou Fynn a Anna. Fynn jednoho dne najde

na ulici děvčátko Annu, která nemá kam jít, a tak ji vezme k sobě domů. Celá rodina ji přijme mezi sebe. Anna s Fynnem vede rozhovory o Bohu a ukazuje mu svůj pohled na svět. Na konci knihy Anna umírá a Fynn zůstává sám se svými vzpomínkami na ni.

Knihy je velmi náročná a filozofická. Najdeme v ní ale mnoho zajímavých myšlenek týkajících se víry v Boha a náboženství z pohledu malého, bystrého a hloubavého dítěte. Vztah Fynna a Anny je těžce definovatelný. Na jedné straně proti sobě stojí dva věkově odlišní lidé, kdy bychom předpokládali, že Fynn bude jako starší osoba moudřejší a bude učit Annu, ale je tomu naopak. Na straně druhé se jedná o vztah plný lásky. V mnoha případech bychom mohli pomýšlet na lásku romantickou a v určitých částech knihy bychom mohli dokonce přemýšlet i nad láskou sexuální, která je však v knize důrazně popřena. Jde tedy o lásku jednoho člověka k druhému, ve které jsou obohacování dva lidé sebou navzájem po stránce duchovní a popis jejich vztahu nás odkazuje především k lásce sourozenecké. Fynn se v přítomnosti Anny pokouší působit jako ten moudřejší, ale brzy zjišťuje, že za Annou zaostává. Svou vyšší pozici si ze začátku knihy upevňuje tím, že Anně říká prtě. V průběhu děje se však z tohoto oslovení stává osobní přirozené oslovení, které na Annu sice sedí vzhledově, ale ne duchovně. V postavě Anny najdeme silnou a nezkrotnou dívku, která stojí za svými názory, ať už se mohou jakkoli lišit od názoru většiny. Je přesvědčená o Bohu a o své víře. Snaží se ve Fynnovi probouzet otázky, které se Boha týkají a demonstruje mu na nejrůznějších příkladech její pohled na svět a jeho fungování. Je v ní kus dítěte, které si rádo hraje a využívá svou kreativitu v běžných každodenních záležitostech. Velmi ráda si hraje se slovy, různě je přehazuje a analyzuje a hledá jejich opravdový smysl. Její dětská bezprostřednost zapůsobí na Fynna až magickým způsobem. S Bohem se v modlitbě baví jako se starým známým. Také mu neříká pán, ale pan, protože je pro ni někým konkrétním, a ne nadřazeným pánem, který vládne nade vším. Bibli považuje za začátečnickou příručku, která vyžaduje pouze to, aby člověk pochopil hlavní poselství, které je v ní napsané a to milovat všechny a všechno bez rozdílu. Anna má také velmi vyhraněné názory, které se týkají církve. Výrazným názorem Anny je, že chození do kostela postrádá smysl, protože nejdůležitější je osobní vztah a rozhovor s Bohem. Víra podle ní nezáleží na tom, aby člověk pravidelně navštěvoval bohoslužby, ale aby pochopil, že jde především o pochopení důležitosti lásky ke každému člověku. Lidé, kteří do kostela chodí podle ní stále nepochopili ono poselství nebo se tam chodí jen ukazovat. Poté by měl člověk vyjít do reálného světa a milovat všechno i v každodenních situacích. Bůh se totiž nenachází pouze v kostele, ale je všude kolem nás. Svými názory způsobuje hádky a neshody s dospělými, kteří si myslí, že Boha znají, ale není tomu tak. Anna se zaměřuje nejen na vysvětlování Boha, ale také na Lucifera jako představitele

opaku vůči Bohu. Bůh je podle ní někdo, kdo má smysl pro humor a není to jen nudný dědeček na mráčku. Výraznou roli hraje v knize matematika a fyzika. Pomocí čísel a geometrických útvarů vysvětluje Anna podstatu Boha. Důležitým prvkem je také hra se světlem a stíny. Každé číslo je podle Anny odpovědí na piliardu (jak Anna nekonečno nazývá) otázek stejně, jako každá věc a každý člověk je odpovědí na piliardu otázek. Boha a jeho proudící lásku vysvětluje pomocí dvou mlýnků, nebo jako tečku, která je základem všeho. Anna také sebe nebo každého jiného člověka kreslí jako kruh, ve kterém se nachází všechno, včetně Boha. Právě kruh symbolizuje nekonečno, protože nikde nezačíná a nikde nekončí. V kontrastu k Anně začíná Paradoxně začíná Fynn po delší době strávené s Annou mluvit sprostě, ale ona mu to nezalívá. To pouze ukazuje to, že když se s člověkem cítíme dobře, nemusíme před ním schovávat své špatné stránky, protože víme, že nám má rád a neodsoudí nás. Anna společně s Fynnovou matkou vedou každý den rozhovory o Bohu a Fynn se v nich ztrácí. Ženy při sobě drží víra a stejný směr života. Navzájem se obohacují a vytváří si spolu vztah matky a dcery.

Cílem pracovního listu je, aby si žáci definovali, co pro ně samotné znamená Bůh. Jestli se jedná o neexistující postavu, něco jim vzdáleného nebo je to něco důležitého a mocného nad námi. Žáci vyjádří svůj názor ohledně významu chození do kostela. Silným tématem je také rozličnost náboženství, která obsahují pojící prvek, kterým je Bůh, popř. něco jiného. Žáci také zhodnotí, zda je jednoduché mít lásku ke všem lidem, tvorům a věcem. V pracovním listu zasáhneme také do oblasti hudby, pomocí které si žáci představí Boha jako píseň. Pracujeme tedy v mnoha úkolech a otázkách s představivostí žáků a jejich kreativitou. Pracovní list je zaměřen především na Boha a naše názory na něj. Před začátkem čtení použijeme metodu volného psaní. Hlavním tématem bude Bůh. Žáky seznámíme s pravidly psaní a jejich úkolem bude psát vše, co je k tématu napadne v daném časovém úseku. Text nebudou odevzdávat, nebudou se kontrolovat chyby a bude následovat diskuse, ve které budou sdílet jen ty myšlenky, které sami chtějí. Jedná se o techniku, která se využívá také v koučinku nebo v psychologii jako terapeutická metoda.⁷³ Poté se žáků v návaznosti na Boha zeptáme, proč podle nich lidé chodí do kostela. Pro každého žáka může návštěva kostela znamenat odlišnou věc podle toho, s jakými motivacemi a důvody k návštěvě kostela se v minulosti ve svém okolí setkali. Po přečtení první ukázky se žáků ptáme na poselství, které Anna v ukázce zmiňuje. V tomto případě se jedná o lásku ke všem. Chceme také vědět, jestli je pro ně jednoduché milovat všechny lidi a věci okolo. Žáci již mají se světem, s životem a s lidmi určité zkušenosti a mohou tak posoudit, zda se jedná o myšlenku a realizaci náročnou,

⁷³ SIEGLOVÁ, Konec školní nudy, 2019, s. 85–86

nebo naopak lehkou. Další otázka je mířena na naparování v kostele. Proč by se podle žáků chodili lidé do kostela naparovat. Žáci opět ze své zkušenosti napíší, co podle nich ono naparování představuje. Poslední otázkou k první ukázce je oslovení Boha. Anna Bohu neříká pán, ve smyslu vznešeného vládce, ale říká mu pan, ve smyslu obyčejného muže. S žáky můžeme o významu těchto dvou slov diskutovat a vyslechnout si jejich vysvětlení. Druhá ukázka je plná zajímavých myšlenek, a proto po ní následuje metoda podvojného deníku. Pomocí této metody žáci zapíší své dojmy z četby a vyjádří své myšlenky buď na papír, nebo ústně. Žáci se učí sdílet své pocity s ostatními, a tím si budují sebedůvěru a posilují mezilidské vztahy. Tato metoda přispívá také k osobnímu rozvoji.⁷⁴ V ukázce je zmíněno, že my jako lidé hrajeme různé tóny, a vytváříme tak akord Boha. Myšlenkou je spojitost církví a náboženství, které vycházejí z jednoho bodu. V návaznosti na akordy a tóny směřuje další otázka na to, jak by zněl Bůh jako píseň, jaké hudební nástroje by se v melodii objevily nebo jestli je napadá konkrétní píseň. Hudba mnohdy reflektuje lidské emoce, a v tomto případě žáci pomocí hudby vyjádří svůj vztah k Bohu a jejich pohled na něj. Mohou ho vnímat jako mocného a krutého vládce, veselého staříka nebo obyčejnou laskavou bytost. Záleží zde na představivosti samotných žáků. Poslední otázka je velmi individuální a žáci mají zvolit tři otázky, které by se Boha zeptaly. Mohou si vybrat pouze tři a musí tedy zhodnotit, které otázky jsou pro ně osobně nejdůležitější.

5.6. Zakázaná zóna: duchové

Zakázaná zóna (2003) je série knih od Billa Myerse, která se zabývá různými problematikami okultismu ve vztahu ke křesťanství. Z této série jsme si vybrali první díl, který se věnuje dvěma tématům – duchům a amuletům. Děj knihy je rozdělen na dvě části podle toho, jakým problémům čelí hlavní hrdinové, kterými jsou Rebecca a Scott. Rebecka se setkává s amulety u kamarádek v běžeckém týmu. Přes prvotní výsměch se jí nakonec podaří jim ukázat, že není dobré se spoléhat pouze na magické předměty, ale hlavně se spolehnout sám na sebe a své blízké. Scott se dostává do styku se spiritistickou tabulkou a Tajnou společností, jejíž členové jsou často posednutí zlými démony, kteří se vydávají za zemřelé. Jeho záchranná mise však nekončí úspěšně, protože Tajná společnost jeho pomoc ze strachu o ztrátu moci odmítne.

Hlavní hrdinové pochází z věřící rodiny, která se přestěhovala z Brazílie, kde se děti setkávali s různými šamany. S rodiči si pravidelně četli z Bible a vedli rozhovory, které

⁷⁴ SIEGLOVÁ, Konec školní nudy, 2019, s. 147–149

se týkaly víry v Boha. Scott i Rebeka se dostávají do styku s okultismem a snaží se proti nadpřirozenu bojovat. Rebeka je ve škole nová, není tak zdatná v navazování nových kamarádských vztahů, protože je tišší, ale přidává se do běžeckého týmu. Když poznává nové spolužačky a začne se s nimi kamarádit zjistí, že všechny mají své amulety pro štěstí. Ona ale ví, že není dobré vkládat důvěru v kožené sáčky s krystaly, protože pak se nespolehnou samy na sebe nebo Boha a jsou fixované pouze na danou věc. I přesto, že je to ni těžké být novou holkou ve třídě, se rozhodne, že o tom kamarádkám poví, protože je chce chránit. Ony se jí však vysmějí a dělají si z ní legraci. Když Julie před důležitým závodem amulet zapomene, nemůže se koncentrovat a cítí se oslabená. Rebeka jí v závodě pomůže tím, že se za ni modlí a vydá všechny své síly, aby jí udávala tempo a pomohla jí najít svůj rytmus. Tento čin můžeme brát jako obětování se za druhého. Scott je opakem Rebeky a kamarády získává mnohem jednodušeji. Setkává se s Tajnou společností, která pořádá seance v obchodě Cesta vzhůru. Tento název v člověku evokuje to, že vše v tomto obchodě člověku pomůže člověku dostat se do nebe, ale opak je pravdou. Tajná společnost používá spiritistickou tabulku, aby mluvila s duchy, kteří je také následně posednou a zmítají jimi. Scott z Bible ví, že s duchy zemřelých nikdo mluvit nemůže, protože jsou už s Bohem a na svět se vrátit nemůžou, tím pádem se jedná o demony. Když se chce s demony poprvé utkat v boji, ovlivní ho jeho vlastní pýcha, protože si myslí, že když věří v Boha, tak musí automaticky být mocnější. Při setkání k němu ale skrze tabulku mluví jeho zesnulý otec, který mu odpovídá na otázky, na které Tajná společnost nemůže znát odpovědi a Scott začne o své víře pochybovat. Ve snech se Scottovi zjevuje jeho otec a mluví s ním. Nejde opravdu o jeho otce, ale na jeho vlastní vzpomínky, které se mu zjevují pomocí jeho postavy. Otec ve snech mluví o zbroji, štítu a meči, ale Scott tomu vůbec nerozumí. Ve snech se mu totiž z nevědomí vynořují chvíle, ve kterých s rodinou četli Bibli a tyto předměty odkazují k Boží zbroji, štítu víry a meči Ducha svatého. Nejedná se tedy o boj fyzický, ale duchovní. Nejdůležitější je modlitba, ve které se druhému snažíme pomoci a která slouží jako kanál mezi námi a Bohem. Scott při druhém setkání upozadí své ego a spoléhá se pouze na Boha a to, co on skrze něho může vykonat. Vyžene démona z Brook, která se svíjí v bolestech. Místo poděkování ho však Tajná společnost vyžene. Členové totiž od démonů získávají nadpřirozené schopnosti, cítí se výjimeční a bojí se zlo opustit. Cítí se mocní a lepší než ostatní, kteří se nepočítají mezi vyvolené. Scott jejich moc ohrožuje. Oni sami jsou ale vevnitř jen vystrašené děti, které jsou ovládnuty zlem. Všechno okolo se totiž zdá na první pohled lákavé, ale dělají jen to, co jim démoni řeknou a nemohou svobodně rozhodovat o svém životě. V příběhu nejde je o boj dobra (v podobě Boha) a zla (v podobě okultismu). Důležitým prvkem je přátelství. Scott i Rebeka chtějí svým přátelům pomoci,

ale nemohou je do ničeho nutit a nic jim přikazovat. Mohou jen ukázat jejich způsob života a je na ostatních, aby si našli svůj směr, ve kterém se budou cítit spokojeně. V knize je zlo převlečeno za dobro. Jak amulety, tak spiritistická tabulka se mohou zdát jako pouhá hra nebo obyčejná věc, ale ony předměty přebírají moc nad člověkem. Rebeka i Scott mívají při setkání s nadpřirozenem husí kůži. To ukazuje, že člověk by se měl také spoléhat na svou intuici. Bůh v ději nestojí jako hlavní postava, ale jen jako pomocník. Nikoho neovládá a nechává postavy, aby se svobodně rozhodly podle svého nejlepšího mínění. Nediktuje jim přesně, co mají dělat. Kniha nám tak ukazuje, že nikdo by nám v životě neměl určovat, jak se máme rozhodovat. Tajná společnost se svými zlými duchy se cítí Scottem ohrožená, protože je jeho víra pevná. V knize se také vyskytuje tajemný Z, který Scottovi pomocí chatu pomáhá a dává mu informace o spiritistické tabulce. Nejde tedy o to, že se sami proti něčemu postavíme, ale jsme schopni si říct o pomoc, když ji potřebujeme.

Cílem pracovního listu je, aby si žáci uvědomili existenci zla a aby se seznámili s problematikou okultismu. Žáci se vcítí do postavy a skrze ni vyjádří, jak by se v dané chvíli zachovali a použijí argumenty získané z textu. Důležitým prvkem v textu je přátelství, které hlavní postavy vybízí k pomoci druhým. Žáci zdůvodní svůj pohled na víru v Boha, která zahání zlo. Žáci se také dozvědí více informací o okultismu. Pracovní list je zaměřen na okultismus a starost o přátelé. Žáci budou přemýšlet nad názvem Zakázaná zóna. Jde o to, jak oni sami vnímají slovo zakázané. Pro některé může název evokovat něco tajemného nebo něco nebezpečného. Po první ukázce se ptáme, jak si žáci myslí, že se Rebeka na základě přečteného textu rozhodne. V textu je zachyceno Rebečino rozpoložení a její myšlenkové pochody. Uvádí argumenty pro i proti. Další otázka směřuje k samotnému amuletu a jeho škodlivosti. Žáci začnou přemýšlet o nadpřirozenu. Někteří v magii věřit mohou, ale také nemusí. Přesto se zamyslí nad tím, čím by mohl amulet Julii uškodit. V poslední otázce před druhou ukázkou se žáci pokusí vcítit do situace Rebečky a jak by se na jejím místě zachovali oni. Jde zde především o jejich osobní pohled na situaci a vnímání závažnosti situace. Po druhé ukázce se ptáme, jestli Rebeka udělala dobře, že kamarádům o svých obavách řekla. Žáci z ukázky vycítí atmosféru ve skupině a zhodnotí, jestli Rebeka udělala správnou věc. Následující úkol je zaměřen na třídění informací. Tato metoda pomáhá oddělit existující znalosti dané problematiky od potřeby dalšího studia a zkoumání.⁷⁵ Po třetí ukázce, která zachycuje scénu po odchodu démona z Brook se ptáme, proč Brook chtěla, aby Scott odešel a nepřijmula jeho pomoc. Při posednutí zažívá bolest, ale mít moc je pro ni důležitější. Dalším

⁷⁵ SIEGLOVÁ, Konec školní nudy, 2019, s. 151

úkolem je přepsat poslední ukázkou z pohledu jiné postavy, která se toho účastnila. Žáci se vžijí do pocitů, které mají ostatní členové v ukázce. Mohou do psaného textu promítnout také své zkušenosti a jejich individuální pohled na situaci, o které právě četli. V předposlední otázce se dostáváme k pojmenování tématu, které se prolíná v obou ukázkách. Žáci mohou buď zaměřit na nadpřirozeno (démoni, posedlost, magie) nebo pro ně bude důležitější téma přátelství. V prvním případě se žáků můžeme doptat na to, co ví o okultismu, jak se k němu staví a jestli se s ním ve svém okolí někdy setkali. Poslední otázkou je Rebečin a Scottův způsob boje se zlem. Jejich nejvýraznější zbraní je víra v Boha a starost o druhé. Zde záleží na tom, zda žáci Boha ve svém životě považují za důležitého či nikoli. Ve zdůvodnění uvedou své vlastní názory.

Závěr

Spiritualita je velmi náročné téma, a to kvůli své nejednoznačnosti a různým definicím. Někteří si pojem spojují pouze s křesťanskou vírou, jiní ho považují za jeden z prostředků seberozvoje. Spiritualita tady vždy byla a bude, protože téma transcendence nikdy nepřestane být aktuální. Spiritualita nám může dodat sílu v těžkých situacích a pomáhá nám najít směr, kterým se chceme ubírat. V současnosti máme nespočet různých cest, po kterých můžeme jít. Beze sporu však můžeme říct, že má své místo v našem životě. Dětem a mládeži je zprostředkována jak ústně pomocí rozhovoru, tak v psané formě skrz literaturu. V literárních hodinách českého jazyka máme možnost se s žáky pobavit, necháváme jim prostor vyjádřit svůj názor a rozšiřujeme jim obzory v oblasti duchovního života. Existuje mnoho vhodných knih, které ve výuce můžeme využít. Je velmi důležité si uvědomit, co chceme žákům knihou předat.

Při realizaci dvou pracovních listů v literárních hodinách můžeme říct, že pro žáky je toto téma zajímavé, ale sledovali jsme, že se mnohdy stydí říct svůj názor, protože na to nejsou zvyklí. Stejně tak nejsou zvyklí přemýšlet a bavit se o víře a Bohu. Po žácích se chce, aby se orientovali v textu, což není nic špatného, ale nezbývá prostor na vlastní formulaci myšlenek a vyjádření vlastních názorů. V hodinách literatury jsme s žáky realizovali pracovní list č. 1 a pracovní list č. 3. Žáci byli překvapení, že se s nimi chceme bavit o islámu či křesťanství, protože z médií se k nim dostávají pouze negativní informace. Spiritualita ale sama o sobě není negativní, ba naopak. Skoro každý den se žáci se spiritualitou setkávají buď v rodině, u svých kamarádů, nebo ve společnosti, ale neuvědomují si to. Jako učitelé bychom se neměli bát otevírat v hodinách témata jako jsou smrt, duchovno, osobní rozvoj, hledání sebe sama, morálka nebo etika, protože se jedná o zcela přirozené oblasti našeho každodenního života. Naším posláním není žákům určovat, v co nebo koho mají věřit, ale ukázat jim paletu směrů, které existují.

Při psaní této diplomové práce jsem si sama uvědomila, jak moc spiritualita ovlivňuje můj vlastní život a jak moc ji já sama k životu potřebuji. V mládí mě hodně formovala má věřící rodina, přátelé a duchovní. Tehdy jsem si to neuvědomovala, ale dnes již vím, že ačkoliv jsem onen vliv nevnímala, získala jsem rozhled v oblasti duchovna, a to nemluvím jen o křesťanství. Dostala jsem svobodu a vybrala jsem si.

Seznam použité literatury

- ALTRICHTER, Michal. *Duchovní a duševní: příspěvek z pohledu teologie narativní*. Současné otázky. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86715-02-7.
- ARCHIATI, Pietro. *Světová náboženství: cesty člověka k sobě samému*. Hranice: Fabula, 2012. ISBN 978-80-86600-98-7.
- AUMANN, Jordan. *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-928-6.
- BARTUŠKOVÁ, Ludmila. *Psychóza a spiritualita: vybrané aspekty vzájemného vztahu*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4991-7.
- Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. 3. přeprac. vyd. Praha : Česká biblická společnost, 1993. 1290 s.
- BORYSENKO, Joan. *Cesta ženy k Bohu*. Druhé vydání. Přeložil Jana BUDINSKÁ. Religio (DharmaGaia). V Praze: DharmaGaia, 2019. ISBN 978-80-7436-102-9.
- CAESAR, Gaius Iulius. *Zápisky o válce galské*. Přeložil Jan KALIVODA. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 978-80-206-1050-8.
- COMTE-SPONVILLE, André. *Duch ateismu: úvod do spirituality bez Boha*. Přeložil Hana FOŘTOVÁ. Dnešní svět. Praha: Filosofia, 2020. ISBN 978-80-7007-646-0.
- COWAN, Douglas E. a BROMLEY, David G., VOJTÍŠEK, Zdeněk (ed.). *Sekty a nová náboženství*. Přeložil Jan AUSKÝ. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3163-6.
- DE BOTTON, Alain. *Náboženství pro ateisty: bezvěrcův průvodce po užitečných stránkách náboženství*. Tema (Kniha Zlin). Zlín: Kniha Zlin, 2011. ISBN 978-80-87497-48-7.
- DE FIORES, Stefano a GOFFI, Tullo. *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-338-9.
- DUBINOVÁ, Terezie. *Kořeny ženské spirituality: návrat a transformace starověké moudrosti*. Ilustroval Zuzana KADLECOVÁ. [Praha]: Zlatý květ, 2018. ISBN 978-80-906901-1-0.
- FYNN. *Pane Bůh, tady Anna*. Ilustroval PAPAS. Beletrie (Karmelitánské nakladatelství). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-412-1.

GRÜN, Anselm a ROGGE, Jan-Uwe. *Když se děti ptají na Boha*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0341-4.

GRÜN, Anselm a STEINDL-RAST, David. *Tak věříme: spiritualita pro naši dobu*. Přeložil Iva KRATOCHVÍLOVÁ. Brno: Barrister & Principal, 2019. ISBN 978-80-7364-099-6.

CHADWICK, Nora Kershaw. *The Celts*. Autor úvodu J. X. W. P. CORCORAN. A Pelican book. History. London: Penguin Books, 1971. ISBN 0-14-021211-6.

JANČAŘÍK, Zdeněk. *Žena at' v církvi promluví*. Praha: Portál, 2022. ISBN 978-80-262-1874-6.

JANDOUREK, Jan. *Něco je nad námi - a my jsme pořád dole*. [Praha]: Tartaros, 2021. ISBN 978-80-87551-27-1.

JONES, Noragh. *Síla krkavce a moudrost hada: spiritualita keltských žen a stará keltská poezie*. Přeložil Dana BALATKOVÁ. Hodkovičky: Pragma, [2016]. ISBN 978-80-7349-496-4.

JUNG, Carl Gustav, MOORE, Robert L. (ed.). *C.G. Jung a křesťanská spiritualita: sborník reflexí teologů, psychologů a religionistů*. Přeložil Ivo MÜLLER. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-195-9.

KARFÍK, Filip. *Duše a svět: devět studií z antické filosofie*. Oikúmené (OIKOYMENH). Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-174-8.

Korán. Přeložil Ivan HRBEK. Praha: Levné knihy KMa, 2006. ISBN 80-7309-992-6.

KOSTIČOVÁ, Zuzana Marie. *Kosmické stromy a magické portály: náboženství a alternativní spiritualita v mayských studiích*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2023. ISBN 978-80-246-5505-5.

KOSTIČOVÁ, Zuzana Marie. *Náboženství Mayů*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3992-5.

LACROIX, Michel. *Co hlásá New Age*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-43-9.

LANCASTER, Brian. *Judaismus*. Přeložil Jaroslav REK. Praha: Ikar, 2000. ISBN 8072027042.

LEWIS, C. S. *Lev, čarodějnice a skříň*. 3. vyd. Ilustroval Pauline BAYNES, přeložil Veronika VOLHEJNOVÁ. Praha: Fragment, 2015. ISBN 978-80-253-2325-0.

LUŽNÝ, Dušan. *Nová náboženská hnutí*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 8021016450.

MYERS, Bill. *Zakázaná zóna*. Praha: Samuel, Biblická práce pro děti, c2003. ISBN 80-239-2415-X.

NORBURY, James. *Panda a dráček*. Přeložil Eva KLIMENTOVÁ. Praha: Euromedia Group, 2022. ISBN 978-80-242-8067-7.

O'LEARY, Brian. *Čím dál větší Bůh: zkoumání ignaciánské spirituality*. Přeložil Jana ODEHNALOVÁ. Societas (Refugium Velehrad-Roma). Olomouc: Centrum Aletti - Refugium, 2020. ISBN 978-80-7412-374-0.

PETR, Michal a ČERVENKOVÁ, Denisa. *Mezi duší a duchem: enneagram a křesťanská spiritualita*. Vydání 2., rozšířené. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-416-3.

ROHR, Richard. *Pád vzhůru: spiritualita pro obě poloviny života*. Vydání druhé. Přeložil Julie ŽEMLOVÁ. Cesty (Vyšehrad). V Praze: Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-586-9.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-312-3.

ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře: psychologie výchovy pro rodiče a prarodiče*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.

ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Spirituální výchova v rodině: co radí psychologové?* Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1098-6.

SCHERMER, Victor L. *Duch a duše: nové paradigma v psychologii, psychoanalýze a psychoterapii*. Psyché (Triton). V Praze: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-816-3.

SCHMITT, Éric-Emmanuel. *Oskar a růžová paní: Noemovo dítě ; Pan Ibrahim a květy Koránu*. Třetí, revidované vydání. Přeložil Denisa KERSCHOVÁ-BROSSEAU, přeložil Zdenka KOVÁŘOVÁ. Praha: Garamond, 2019. ISBN 978-80-7407-444-8.

SIEGLOVÁ, Dagmar. *Konec školní nudy: didaktické metody pro 21. století*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-2254-7.

SMOLÍKOVÁ, Klára a SMOLÍK, Tobiáš. *Cha cha chá, zasmál se Mordechaj: veselé putování židovskou historií*. Ilustroval Vojtěch ŠEDA. Praha: Argo, 2020. ISBN 978-80-257-3205-2.

STEHLÍKOVÁ BABYRÁDOVÁ, Hana a HAVLÍČEK, Jiří (ed.). *Spiritualita: fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců : sborník transdisciplinárních esejů s mezinárodní účastí*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Řada estetickovýchovná, Svazek 200, číslo 6. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4206-0.

VOPATRNÝ, Gorazd Josef. *Keltské křesťanství*. [1. vyd.]. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-35-9.

Přílohy

Pracovní list č. 1

Aktivita na začátek – na vynechané místo napište vždy jedno slovo (přídavné jméno, sloveso, větu, synonymum)

LEV

přídavné jméno	přídavné jméno		
sloveso	sloveso	sloveso	
věta	věta	věta	věta
synonymum			

Ukázka č. 1:

Pokud jde o Aslana samotného, bobři ani děti nevěděli, co říct nebo co udělat, když ho spatřili. Lidé, kteří nikdy nebyli v Narnii, si někdy myslí, že nic nemůže být zároveň dobré a strašlivé. Jestli si to děti někdy myslely, ten pohled je z toho rychle vyléčil. Když se pokusily podívat Aslanovi do tváře, zahlédly jen zlatou hřívu a velké, královské, vážené všudypřítomné oči. Zjistily, že se na něj dívat nemohou, a celé se roztráslly. (...)

„Vítám tě, Petře, synu Adamův,” řekl Aslan. „Vítejte, Zuzano a Lucie, dcery Eviny. Vítejte, bobři.”

Hlas měl hluboký a zvučný a oni se při jeho zvuku přestali bát. Naopak se cítili šťastní a klidní a nepřipadalo jim vůbec hloupé jen stát a nic neříkat.

„Ale kde je ten čtvrtý?” zeptal se Aslan.

„Pokusil se je zradit a přeběhl k Bílé čarodějnici, ó Aslane,” řekl Bobr. Petr v té chvíli, aniž sám věděl proč, řekl:

„Byla to zčásti moje vina, Aslane. Zlobil jsem se na něj a myslím, že jsem ho tím trochu postrčil ke zlu.”

Aslan neřekl nic, ani Petra neomlouval, ani ho neodsuzoval, ale stále na něj hleděl svými velikými neměnnými očima. Všem připadalo, že není co říct.

„Prosím, Aslane,“ ozvala se Lucinka, „nemůžeme něco udělat a Edmunda zachránit?”

„Učiníme všechno,” kývl Aslan, „ale možná to bude těžší, než se domníváš.” Znovu na chvíli umkl. Do té chvíle si Lucinka myslela, že jeho tvář vypadá vznešeně, mocně a pokojně, jenže teď ji najednou napadlo, že vypadá také smutně.⁷⁶

⁷⁶ LEWIS, *Letopisy Narnie: Lev, čarodějnice a skříň*, 2015, s. 137–138

Jak na vás po přečtení textu působí Aslan? Co se vám na něm líbí/nelíbí a proč?

Jaké otázky vás při čtení napadly?

-
-
-

Kdyby vás v důležité chvíli zradil váš sourozenec, jak byste se cítili?

Ukázka č. 2:

Konečně přistoupila blíž. Zastavila se u Aslanovy hlavy. Tváří jí škubala a cukala divoká vášeň, ale jeho obličej hleděl klidně vzhůru na nebe a nebyl v něm ani hněv, ani strach, jen trocha smutku. Pak, těsně předtím, než zasadila ránu, sklonila se čarodějnice k němu a chvějícím hlasem řekla:

„Tak vidíš, kdo vyhrál? Ty blázne, ty sis myslel, že tímhle zachrániš toho lidského zrádce? Teď zabijí místo něj tebe, protože tak jsme si to dojednali, a Staré magii tak bude učiněno zadost. Ale až budeš mrtvý, co mi zabrání zabít také jeho? Kdo ho potom vyrve z mých rukou? Chci, abys věděl, žes mi nejen daroval Narnii navěky, ale že jsi vlastní život ztratil a jeho nezachránil. A s tímto vědomím si zoufej a zemři.” (...)

„Tak ty jsi skutečný, jsi skutečný! Aslane!” vykřikla Lucinka a obě dívky se mu vrhly kolem krku a pokryly ho polibky.

„Ale co to má všechno znamenat?” zeptala se Zuzana, když se trochu uklidnily.

„To znamená,” odpověděl Aslan, „že i když Čarodějnice znala Starou magii, existuje magie ještě starší a o té nevěděla nic. Ona se rozpomíná jen na to, co se stalo od úsvitu času. Ale kdyby se byla mohla podívat ještě o něco dál, do ticha a tmy před tím, než vzešel čas, byla by si tam přečetla jiné zaklínadlo. Byla by věděla, že když je místo zrádce zabit někdo, kdo se dobrovolně obětuje a nespáchal žádnou zradu, stůl praskne a sama Smrt začne pracovat obráceně.”⁷⁷

⁷⁷ LEWIS, *Letopisy Narnie: Lev, čarodějnice a skříň*, 2015, s.165, 173

Jak byste popsali Čarodějnici a Aslana?

ASLAN

ČARODĚJNICE

--	--

Co si myslíte o tom, co Aslan pro Edmunda udělal?

Jak rozumíte větě *Smrt začne pracovat obráceně*?

Setkali jste se v nějakém příběhu, filmu s tím, že se někdo za někoho obětoval? Kde to bylo a jak to na vás působilo?

Představte si, že jste Edmund a dozvěděli jste se, že za tebe Aslan položil život. Chcete mu napsat vzkaz a něco mu říct. Co by to bylo?

Pracovní list č. 2

Aktivita na začátek – Alfabox – téma židovství

Ukázka č.1

14. století

Obřad tašlich vypadal prazvláštně. Dva tucty důstojných Židů postávaly na břehu Vltavy. Muži se modlili, pohupovali se v pase a házeli do vody chlebové drobky, jako by to bylo to nejposvátnější v jejich životě.

„Kdo může být milosrdnější než Hospodin? Jen On, ve své nezměrné moudrosti a velikosti, nám může odpustit naše provinění a smést je na dno moří!“ recitoval Avigdor, zaníceně s ostatními.

„To lidé věří, že se zbaví hříchu stejně jako kousku chleba?“ zeptal se potichu svého společníka Mordechaj. Avigdor ho naštěstí nezpražil přísným pohledem. Mírně ho poplácal po rameni, jako by chápal, že na chlapce musí pomalu, a dal se do vysvětlování: „Někteří ano. Jiní vědí, že to tak snadné není. Zahodí svá provinění s chlebovými drobkami, aby získali sílu vypořádat se sami se sebou. Je to zvyk, který pochází z dob dávných mudrců. K účtům k nim ho dodržujeme, přestože jeho původní smysl může být už dávno zastřen.“ Podal Mordechajovi krajíc chleba. „Na, vezmi si kousek a zkus si, jaký to je pocit.“

Hodinářský syn si nepřipadal jako hříšník. Škodil snad někomu? Nejvíce mu dneska uškodila facka toho nevrleho ranhojiče. Přešlapoval na místě a k ničemu se neměl.

„Ublížit druhému se dá všemožně, činem i slovem,“ dál ho ponoukal Avigdor. „A kdo nezabrání zlu, ten zlu nechává otevřené dveře. Ať už jsou naše hříchy jakkoliv závažné, chodíme si sem od nich ulehčit. Proč ses tady objevil ty?“

Mordechaj naprázdno otevřel pusku a zase ji zavřel. Nechtěl se svěřovat. Propadá se časem, objevují se před ním zapeklité úkoly a on neví proč. Rozbil hodiny. Možná se předtím párkrát znesvářil s otcem. Občas něco pokazil, sem tam se choval zbrkle. Mnohdy ho přepadl záchvat smíchu v tu nejnevhodnější chvíli. Ale pyká jenom za to, jaký je a co provedl, nebo i za to, čím není a co dosud nevykonal? Odpojil se od skupiny a vydal se podél břehu, aby si v ústraní srovnal myšlenky.⁷⁸

Jak byste podle ukázky popsali Mordechaje?

Mordechaj se ptá, jestli pyká za to, jaký je a co provedl, nebo i za to, čím není a co dosud nevykonal. Jak by mohl pykat za něco, čím není a něco, co neudělal?

⁷⁸ SMOLÍKOVÁ, SMOLÍK, *Cha cha chá, zasmál se Mordechaj*, 2020, s. 58

Jak se dá ublížit slovem? Je slovo bolestivější než čin? Zdůvodni.

Ukázka č. 2

19. století

„Dohlédnu do budoucnosti. A řeknu vám, že v ní je každý občanem a požívá stejných práv i povinností. Ať už vyznává jakoukoliv víru, ať mluví, kterým chce jazykem. Až připravíte ústavu a zákony, které toto zajistí, pak vám nic nebrání do toho světa vkročit. Do té chvíle však žádná moderní doba přijít nemůže a celé tohle debatování by bylo jen bohapustou kašpařinou.“

Několik poslanců se zasmálo, pak si vyměnili uznalé pohledy a začali tleskat. Nejprve vlažně, ale postupně potlesk sílil.

Mordechaj cítil pod rabínovým pláštěm pot, který mu stékal po zádech, a se zatajeným dechem pozoroval, jak si tleskající poslanci stoupají a provolávají mu slávu. Takže se mu to přece jen povedlo? (...)

Pak už svatba pokračovala podle plánu. Rabín Hirsch, kterému se postupně vracela do tváře barva, Mordechajovy mladé rodiče oddal. Pan Cajt na závěr obřadu podle tradice rozšlápl skleničku a na celou synagogu svatebčané zahlasili: „Mazl tov! Hodně štěstí novomanželům!“ A začala velká oslava na dvoře synagogy se spoustou jídla, pití i skočné muziky. (...)

„Dneska ses opravdu vyznamenal. Samuel prý ode dveří nemohl ucho odlepit,“ oslovila hodinářského synka mladá dáma s šibalským úsměvem a dolíčky ve tvářích. Nebyl to nikdo jiný než nevěsta, Mordechajova maminka, jen o trochu mladší.

„Ale to já ne, to rabín přece,“ lekl se nejprve Mordechaj, že tajemství rabínova proslovu bylo vyzrazeno.

„Nemusíš se bát, nikomu jinému už to nepovím,“ řekl mladý pan Cajt, který právě přišel a vzal svou novomanželku kolem ramen. „Rozhodli jsme se, že na tvou počest po tobě pojmenujeme našeho prvorozeného syna.“

„Ale vždyť já...“ zakoktal hodinářský synek, který se stále nemohl vzpamatovat, že mluví se svými rodiči v době, kdy ještě vůbec nemá být na světě. „Já jsem Mordechaj.“

„To je přece takové krásné jméno!“ rozesmála se nevěsta nad jeho rozpaky.

„Mordechaji, bylo mi ctí tě poznat,“ podal mu ruku ženich pan Cajt. „A moc bych si přál, aby můj syn byl stejně důvtipný, měl odvážné srdce a bezstarostnou hlavu zrovna jako ty.“

Mordechaj nechápavě zamrkal. *Dostal jsem tedy jméno sám po sobě?* blesklo mu ještě hlavou, když všechno veselí i jeho rodiče zalila hustá černá tma.⁷⁹

O co se Mordechaj snaží v prvním odstavci ukázky?

⁷⁹ SMOLÍKOVÁ, SMOLÍK, *Cha cha chá, zasmál se Mordechaj*, 2020, s. 110–111

Veźměte svůj mobilní telefon a vyhledejte, co to znamená Mazel tov. O jaký jazyk se jedná a kdy se tato fráze používá?

Změnil se Mordechaj oproti první ukázce? Pokud ano, v čem? Čím to podle vás bylo způsobeno?

Pracovní list č. 3

Aktivita na začátek – Jakou roli hraje náboženství ve vašem vlastním životě? Má pro vás samotné víra v něco smysl? Proč ano, proč ne?

Ukázka č. 1:

Díval jsem se na něj, jak si vychutnává pastis.

„Myslel jsem, že muslimové alkohol nepijou.”

„Ano, ale já jsem súfí.”

No prosím, v té chvíli mi došlo, že začínám být indiskrétní, třeba pan Ibrahim nemá chuť mluvit se mnou o své nemoci – má na to konec konců právo; proto jsem mlčel, dokud jsme nedošli do Modré ulice.

Večer jsem otevřel otcův slovník Larousse. To jsem o pana Ibrahima musel mít opravdu velký strach, neboť slovníkům ze zásady nevěřím.

„Súfismus: mystický proud islámu, vzniklý v 8. století. V protikladu k legalismu klade důraz na vnitřní náboženství.” Tady to máme, a zase to samé! Ve slovnících se dobře vysvětlují slova, která už stejně dobře známe.

Takže souhrnně vzato súfismus není nemoc, což mě trochu uklidnilo, je to způsob myšlení – i když existují i takové způsoby myšlení, které jsou zároveň nemocemi – jak často říkával pan Ibrahim. A tak jsem se pustil po stopě všech slov z definice, abych je pochopil. Nakonec mi z toho všeho vyšlo, že pan Ibrahim se svým pastisem sice věří v Boha na muslimský způsob, jenže takový způsob, který hraničí s něčím nedovoleným, neboť je „v protikladu k legalismu”, no a tohleto mi dalo dost zabrat... Protože jestli je legalismus „snaha svědomitě, do nejmenších podrobností respektovat zákon”, jak se píše ve slovnících... tak to znamenalo vlastně dost nepříjemné věci, a to že pan Ibrahim je nečestný, tudíž moje časté kontakty s ním nejsou žádoucí. Ale jestli respektovat zákon současně znamenalo být advokátem jako můj otec, být popelavý a mít doma tolik smutku, zvolil bych opozici vůči legalismu s panem Ibrahimem.⁸⁰

Co je podle vás vnitřní náboženství? Jak byste to svými slovy vysvětlili?

⁸⁰ SCHMIDT, *Pan Ibrahim a květy koránu*, 2019, s. 223–224

**Jak rozumíte větě *existují i takové způsoby myšlení, které jsou zároveň nemocí*?
Souhlasíte s tímto názorem? Proč ano, proč ne?**

Jak na vás sufismus jako náboženství působí? Pozitivně či negativně a proč?

Ukázka č. 2:

Při večeři jsem to nevydržel a zeptal se otce, který právě polykal jehněčí ragú vyrobené z psí konzervy:

„Tatínku, věříš v Boha?“

Pohlédl na mě a pak pomalu pronesl:

„Jak vidím, stává se z tebe muž.“

Neviděl jsem v tom žádnou souvislost. Dokonce mě na okamžik napadlo, jestli mu někdo nedonesl, že chodím za holkama do Rajské ulice. Ale on dodal:

„Ne, k víře v Boha jsem nikdy nedospěl.“

„Nikdy nedospěl? Proč? Je to namáhavé?“

Očima přelétl byt tonoucí v šeru. „Věřit, že tohle všechno má smysl? Ano. Je to strašně namáhavé.“

„Ale tatínku, my jsme přece židi, ty a já.“

„Ano.“

„A když je člověk žid, to nemá žádnou souvislost s Bohem?“

„Pokud se mne týče, už ne. Když je člověk žid, má jednoduše paměť. Ošklivou paměť.“⁸¹

Proč je podle otce víra v Boha namáhavá? Jak se otec asi cítí?

⁸¹ SCHMIDT, *Pan Ibrahim a květy koránu*, 2019, s. 224–225

Souhlasíte s názorem, že když je člověk žid nemá to souvislost s Bohem? Proč ano, proč ne?

Co podle vás znamená, že když jste žid máte pouze ošklivou paměť? Na co otec naráží?

Na základě vašich znalostí a zkušeností s náboženstvími a po přečtení textů – má víra v Boha či něco jiného smysl? Sepište si argumenty pro a proti.

PRO

PROTI

Pracovní list č. 4

Aktivita na začátek – Co je pro vás v životě nejdůležitější? Diskutujte ve dvojicích.

Ukázka č. 1

Po přečtení úryvků napište hlavní myšlenku, váš komentář a odpovězte na otázky.

„Je těžké být ke všem laskavý,“ řekl dráček.

„To je pravda,“ souhlasila panda. „A ze všeho nejtěžší je být laskavý sám k sobě, ale musíme se o to snažit.“ (...)

„Co když se setkám s lidmi, kteří mě nebudou mít rádi nebo se jim nebude líbit co dělám?“ přemítal dráček.

„Musíš jít vlastní cestou,“ řekla panda. „Lepší ztratit je než ztratit sám sebe.“ (...)

„Někdy si říkám, že nejsem dost dobrý,“ povzdychl si dráček.

„Třešeň se nikdy neporovnává s jinými stromy,“ připomněla mu Panda. „Prostě kvete.“⁸²

Hlavní myšlenka:

Komentář:

Proč si myslíš, že je těžké být laskavý sám k sobě?

„Tenhle strom zažil krušné časy,“ poznamenal dráček.

„Ano,“ přikývla Panda. „Ale vydržel to a je silný a krásný. (...)

„Jak to, že ten strom pořád stojí?“ divil se dráček.

„Za lepších časů zakořenil a teď dokáže přestát každou bouří.“⁸³

Hlavní myšlenka:

Komentář:

„Vypadá to, že nás čeká strastiplná cesta,“ strachovala se panda.

„I kdyby byla sebetěžší, vydáme se ne ni společně,“ ujistil ji dráček. (s. 42) (...)

⁸² NORBURY, *Panda a dráček*, 2022, s. 89, 84, 32

⁸³ Tamtéž, s. 24, 103

„Líbí se mi, jak mi nasloucháš, jak si se mnou povídáš a jak se mnou putuješ,“ řekl dráček pandě.

„Ale ze všeho nejvíc se mi líbí, jak mi s tebou je.“⁸⁴

Hlavní myšlenka:

Komentář:

„Víš co?“ zamyslel se dráček. „Tohle jsou možná ty staré dobré časy, po kterých se nám bude stýskat.“

„V tom případě dbejme na to, aby nikdy neskončily.“ (...)

„Proč jsem tady?“ zeptal se dráček.

Panda se odmlčela a potom řekla: „Abys seděl na tomhle kameni a trávil čas se svou kamarádkou.“⁸⁵

Hlavní myšlenka:

Komentář:

„Věříš v reinkarnaci?“ zeptal se dráček.

„Věřím, že každou minutu každého dne můžeme začít znovu.“ (...)

„Zapomněl jsem si dát novoroční předsevzetí,“ povzdychl si dráček.

„Neboj, maličký,“ utěšovala ho panda. „Jestli chceš něco změnit, můžeš začít hned teď.“⁸⁶

Hlavní myšlenka:

Komentář:

Co je to reinkarnace? Pokud nevíte, najděte si informaci na mobilu.

⁸⁴ NORBURY, *Panda adráček*, 2022, s. 42, 16

⁸⁵ Tamtéž, s. 66, 51

⁸⁶ Tamtéž, s. 151, 136

Jak na vás z ukázek působí panda a dráček?

PANDA	DRÁČEK

Ukázka č. 2

Představte si, že jste panda a putujete s dráčkem. Pokuste se odpovědět na jeho otázky tak, jako by na ně odpovídala panda.

„Jsem špatný, protože mám špatné myšlenky?“ strachoval se dráček.
„.....“, ujistila ho panda.

„Co je důležitější? Cesta nebo cíl?“
„.....“.

„Co je vesmír?“ zeptal se dráček.
Panda se zadívala na noční oblohu.
„.....“.

Podle obrázku napište dialog pandy a dráčka.

Obr. č. 1 - kniha Panda a dráček

Zahrajte si na ilustrátora a k rozhovoru dráčka a pandy nakreslete obrázek do knihy.

„Listy umírají,“ posteskl si dráček.

„Nebud' smutný,“ utěšovala ho panda. „Podzimem nám příroda dává najevo, jak krásné může být něčeho se vzdát.“⁸⁷

⁸⁷ NORBURY, *Panda a dráček*, 2022, s. 97

Pracovní list č. 5

Aktivita na začátek – Volné psaní na téma Bůh

Proč podle vás chodí lidé do kostela?

Ukázka č. 1:

„Věříš v Boha?“

„Ano.“

„Víš, kdo to je Bůh?“

„Ano.“

„Tak kdo je to Bůh?“

„No přece Bůh!“

„Chodíš do kostela?“

„Ne.“

„Proč ne?“

„Protože to všechno umím!“

„Co umíš?“

„Umím milovat pana Boha a milovat lidi a kočky a pejsky a pavouky a květiny a stromy...“ a jmenný katalog pokračoval, „... celým svým srdcem.“ (...)

Všechno to chození do kostela, které provozovali dospělí, připadalo Anně podezřelé. Idea kolektivních bohoslužeb odporovala jejímu smyslu pro soukromé rozhovory s panem Bohem. Jít do kostela, aby se tam člověk setkal s panem Bohem, to bylo absurdní a směšné. Koneckonců, kdyby pan Bůh nebyl všude, tak by nebyl nikde. Mezi chozením do kostela a povídáním si s panem Bohem nenacházela Anna žádnou jasnou souvislost. Pro ni byla celá ta záležitost průzračně prostá. Když jsi hodně malý, jdeš do kostela, abys pochopil poselství. Jakmile ho jednou pochopíš, musíš jít a něco s tím dělat. Chodit pořád do kostela musejí ti, kteří poselství nepochopí, nerozumějí mu nebo „se tam chodí naparovat“.⁸⁸ (s. 26)

Jaké je ono poselství, které má člověk pochopit? Myslíte si, že se jedná o tak jednoduchou věc, proč ano, proč ne?

⁸⁸ FYNN, *Pane Bůh, tady Anna*, 2000, s. 26

Proč by se podle vás lidé chodili do kostela naparovat?

Proč podle vás Anna Bohu říká pan a ne pán?

Ukázka č. 2:

„Fynne,“ pískavě jí přeskočil hlásek vzrušením, „Fynne, my všichni hrajem ten samej akord.“

„To mě nepřekvapuje,“ řekl jsem. „O čem mluvíme?“

„Fynne, všechny ty různý jména pro církve“

„Co to má co společného s akordy?“ zeptal jsem se.

„My všichni hrajeme panu Bohovi stejnej akord, ale ten má různý jména.“

Právě kvůli tomuhle byly rozhovory s Annou tak vzrušující. Měla schopnost vzít tvrzení z jedné oblasti, rozcupovat ho, až objevila jeho strukturu, a pak se rozhlédnout kolem po podobné struktuře v jiné oblasti. Anna měla velkou úctu k faktům, ale důležitost faktu nespočívala v jeho jedinečnosti, nýbrž v jeho schopnosti sloužit v rozličných oblastech. Kdyby někdo Anně předložil přesvědčivý argument pro ateismus, cupovala by ho tak dlouho, až by dokázala pevně uchopit jeho podobu, až by ho nahlédla ze všech stran, a pak by ukázala, že celý ten argument je nezbytnou součástí Boží existence. Akord ateismu mohl být disonantní, ale disonance byly právě v Annině pojetí „senzační“, naprosto dokonale „senzační“.

„Fynne, ty jména tech akordů,“ začala.

„Co je s nimi?“ zeptal jsem se.

„Základní tón nemůže být pan Bůh, poněvaž potom bysme akordům nemohli dávat různý jména. Všem by se říkalo stejně.“

„Myslím, že v tom máš pravdu. Co je potom základní tón?“

„To jsem já nebo ty nebo Ali. Fynne, to je úplně každěj. Proto máme tolik všelijakejch jmen. Proto je tolik různějch církví. V tom to je.“

Dává to smysl, ne? Všichni hrajeme stejný akord, ale zdá se, že si toho nejsme vědomi. Vy svému akordu říkáte C dur, zatímco já stejným tónům říkám mollový septakord a moll. Já si říkám křesťan, a jak si říkáte vy? Počítám, že pan Bůh musí být náramně dobrý muzikant, když zná názvy všech akordů. Ale asi je mu jedno, jak tomu říkáte, jen když nepřestáváte hrát.⁸⁹

⁸⁹ FYNN, *Pane Bůh, tady Anna*, 2000, s. 124–125

Do tabulky si запиšte větu nebo pasáž textu, která vás oslovila (rozesmutnila, pobavila, překvapila, vyvolala ve vás otázky). Do druhé kolonky k ní napište svůj komentář nebo myšlenku, která vás při čtení napadla.

VĚTA/PASÁŽ	KOMENTÁŘ

Kdyby byl Bůh píseň, jak by podle vás zněl? Jaké nástroje by v melodii hrály? Napadá vás konkrétní píseň?

Kdybyste se mohli potkat s Bohem, na jaké tři otázky byste se ho zeptali?

-
-
-

Pracovní list č. 6

Aktivita na začátek – Kniha se jmenuje Zakázaná zóna. O čem podle vás bude děj knihy?

Ukázka č. 1

Na druhém konci chodby měla potíže se spaním i Becky. Jistě, částečně se jí špatně spalo kvůli odřeným kolenům. Kdykoliv se pohnula nebo si přes ně přetáhla pokrývku, daly jí jasně vědět, co si myslí o jejím kousku na závodní dráze.

Ale to nebylo nic v porovnání s tím, co se dělo v Rebečině mozku. Hlavou se jí neustále honily myšlenky na Julii, její amulet a paní z Cesty.

Má Julii ohledně toho váčku varovat, nebo má držet jazyk za zuby? Koneckonců, Becky nebyla jako Scott. Neuměla se spřátelit na potkání. U ní to chtělo čas a těch několik přátel, se kterými se nakonec sblížila, byli přátelé na celý život. Byla prostě taková – věrná až do posledního dechu. Ale ty chvíle, kdy se člověk sblíží s někým novým, pro ni byly vždycky těžké.

A teď z čista jasna, o ni projevuje zájem jedna z nejoblíbenějších dívek ve škole. Kdyby se Rebeka pokusila Julii varovat teď, na samém počátku jejich vztahu, mohla by ho zničit. Mohlo by to vypadat, že je nějaký pověřivý fanatik. Ale co by se Julii mohlo stát, když bude mlčet?⁹⁰

Jak si myslíte, že se Rebeka rozhodne?

Jak by mohl amulet Julii uškodit?

Jak byste se na místě Rebeky rozhodli vy? Zdůvodněte.

Ukázka č. 2

„Potřebuju si to ujasnit,“ prohlásila Krissi a přemýšlivě zachmuřila své dokonalé čelo. „Ty říkáš, že když budeme tyhle věci nosit, stane se nám totéž, co té holce v horou *Vymítač ďábla*?“

Julie a všichni kolem jejího stolu v jídelně se rozesmáli. Julie zase začala s amulety a Becky se zase musela bránit. „Já jen říkám, že někteří šamani používají takové amulety k ovládnutí jiných lidí.“

⁹⁰ MYERS, *Zakázaná zóna: duchové*, 2003, s. 39

„Co přesně myslíš tím ovládním?“ zeptal se Ryan. Pozorně se na ni díval svými modrými očima. Rebeka byla vděčná, že ji alespoň jeden člověk bere vážně.

„Ona myslí něco jako démonickou posedlost,“ vysvětloval Filip.

Becky zavrtěla hlavou. „To ani ne. Spíš jde o to, že šamanští léčitelé přinutí lidi, aby byli závislí na jejich amuletech, místo aby spoléhali sami na sebe... nebo na Boha.“⁹¹

Udělal podle vás Rebeka dobře, že jim o svých obavách řekla? Proč ano, proč ne?

Doplňte do políček tabulky informace z textu, které jste znali, které byly zajímavé, které byly v rozporu s tím, co jste již znali a informace, kterým nerozumíte a potřebovali byste si je dohledat.

	(informace, které ověřuji, co jsem již znal)
	(informace nebo myšlenky, které jsou pro mě nové nebo zajímavé)
	(informace, které jsou v rozporu s tím, co jsem již znal/a)
	(informace, kterým nerozumím a potřebuji si je dohledat)

Ukázka č. 3

„Ve jménu Ježíše Krista ti prikazuji, abys odešel!“

Z jejích úst vyšel dlouhý vřestivý výkřik. Když utichl, zhroutila se, totálně vyčerpaná.

Scott nad ní stál a sám ztěžka popadal dech. Cítil, že teď už je doopravdy po všem. Ať už Brook ovládalo cokoli, je to pryč. (...)

Uplynula téměř minuta, než Scott promluvil. „Podívejte... nepřišel jsem se předvádět. Ale sami vidíte, jak je to nebezpeč...“

„Odejdi.“

Všechny oči se obrátily k Brook. „Prosím?“ Scott na ni hleděl celý zmatený. Byl to její hlas a už to byla zase normální Brook, ale to, co říkala, mu vůbec nedávalo smysl.

⁹¹ MYERS, *Zakázaná zóna: duchové*, 2003, s. 83

„Co jsi říkala?“ zeptal se.

„Nejsi tu vítán,“ odpověděla chraplavě.

„Jenom se vám snažím pomoci.“

„My tvou pomoc nepotřebujeme.“

Scott na ni užasle zíral. „O čem to mluvíš? Ty nevíš, co se stalo? Ty si nepamatuješ, jak tě to ovládlo a házelo to s tebou všude po ...“

Brook ho přerušila. Její hlas zněl slabě, ale rozhodně. „Čím větší moc mám, tím větší cenu musím zaplatit. Jinak to nejde.“

To myslí vážně? Po tom všem, co se tu odehrálo? Scott přeletěl pohledem ostatní. Nikdo neměl chuť něco říkat.

Znovu se obrátil k Brook. „To přece nemyslíš vážně,“

Brook kývla na Jamese. „Ukaž mu dveře.“ (...)

Scott znovu pohlédl na obličeje ve skupině. Byly to děti. Mnohé z nich byly mladší než on. Chtěl jim pomoci. Chtěl je varovat před nebezpečím. Ale teď... po tom všem, co viděly, po všem, co zažily v tom chtějí pokračovat? Jestliže to však opravdu chtějí, nemůže pro ně nic udělat. Démonům může přikázat. Ale lidem ne. Lidé si mohou dělat, co chtějí.

Scott se smutně obrátil a zamířil ke dveřím. Když k nim došel, ještě se po všech naposledy ohlédl. Vypadali zrovna tak zoufale a žalostně jako v jeho snu. Tak rád by toho řekl víc, rád by toho víc udělal. Ale oni už rozhodli.⁹²

Proč Brook chtěla, aby Scott hned odešel a nechtěla pomoci?

Přepište ukázkou č. 3 z pohledu jednoho ze zúčastněných.

Jaké téma se objevuje ve všech ukázkách?

⁹² MYERS, *Zakázaná zóna: duchové*, 2003, s.122–124

**Jakým způsobem bojují Rebeka a Scott proti? Myslíte si, že se jedná o účinný způsob?
Proč ano, proč ne?**
